

Nasıl Bir Seçim Sistemi: Siyasi Parti Görüşleri *Adalet ve Kalkınma Partisi*

*Prof. Dr. Burhan KUZU**

1- GENEL OLARAK

Dünyada genellikle uygulanan iki temel seçim sistemi mevcuttur. Çoğunluk ve nisbi temsil sistemi; çoğunluk sisteminde verilen oyların çoğunluğunu alan parti veya aday kazanmış olur. Muayyen bir seçim çevresinden kaç milletvekili çıkacak ise, bunların hepsini oyların çoğunluğunu alan parti kazanır. Çoğunluk Sisteminin sakıncaları bizi, ikinci ana seçim sistemi olan nisbi temsil sistemine götürür. Yahut tersine, Nisbi temsil sistemin mahzurları çoğunluk sistemin faydalarını oluşturur. Buradan da anlaşılacağı üzere, çoğunluk ve nisbi temsil sistemleri birbirine zıt birtakım düşüncelerden hareket ederler. Çoğunluk sisteminde asıl gaye "istikrarlı hükümet" ortaya çıkarmak yani parlamentoda kuvvetli çoğunluğa dayanan iktidar oluşmasını sağlamaktır. Bu şekilde hükümetin nispeten devamlı olması, sık sık güvensizlik oyu ile düşünülmemesi, kısacası kabine buhranları önlenmek istenmiştir. Nisbi temsil sisteminde ise asıl gaye, oyların kaybolmasına mani olmak, her partiye aldığı oy oranında milletvekili kazandırmak, böylece her düşünceye parlamentoda temsil hakkı tanımaktır. Şu halde, çoğunluk sistemi "istikrar" düşüncesine, nisbi temsil sistemi ise "fayda" düşüncesine dayanmaktadır¹.

* İstanbul Milletvekili ve TBMM Anayasa Komisyonu Başkanı

¹ Bu konuda bkz. ARMAĞAN, S., Esas Teşkilat Hukuku, İstanbul, s. 148., Genel olarak seçim sistemleri konusunda bkz. ARMAOĞLU, F., Seçim Sistemleri Ankara, 1953 ; LACHAPPELLE, G, Les Rgimes Electoraux, Pans 1934; ALYOT, T. H., "Demokrasi ve Seçim Sistemleri", Türkiye'de ve Yabancı Memleketlerde Seçim Mevzuatı Ankara,

Her İki seçim sisteminin de kendine özgü sakıncaları mevcuttur. örneğin Türkiye’de 1950-1960 döneminde çoğunluk sistemi uygulandığı için gayri adil sonuçlarla karşılaşmıştır. Nitekim 1957 Genel seçimlerinde Demokrat Partisi toplam oyların %48’ini aldığı halde 422 milletvekili çıkarırken geriye kalan %52 oranında oy alan üç muhalefet partisi toplam 188 milletvekili çıkarabilmiştir².

1961 Anayasasının yapılması sırasında ve ondan sonra, memleketimizde seçim sistemleri üzerine oldukça yoğun tartışmalar yapılmıştır. Bu münakaşalar nisbi temsil ve çoğunluk sisteminin birinin tercih noktası üzerinde olmuştur. Vaktiyle DP iktidarı karşısında uzun müddet muhalefette kalan, fakat 1950 öncesi uzun yıllar tek başına iktidar olan CHP, DP iktidarının tekerrürüne engel olmak için nisbi temsil sistemini savunmuş ve yeni yapılan seçim kanununa bu usulü koymuştur. Ancak Cumhuriyet Senatosu seçimlerinde bir dönem daha çoğunluk sistemi tatbik edilmiştir. Şu halde 1961 seçimlerinden beri memleketimizde milletvekili seçimlerinde nisbi temsil sistemi uygulandı. Bu sistemde hem de “milli bakiyye” usulü ile Adalet Partisi iki dönem tek başına iktidara gelmiştir.

Çoğunluk sistemi iki partili bir sistemi teşvik ederken, nisbi temsil sistemi çok sayıda partinin doğmasına sebep olmaktadır. Zira, çoğunluk sistemi büyük partilerin lehine iken, nisbi temsil sistemi küçük partilerin lehindedir. Çünkü onların almış oldukları reyler zayi olmamaktadır. Tabii ki, bunun da istikrarsızlık doğuracağı ortadadır. Nitekim 1970’den sonra koalisyon dönemleri başladı ve Türkiye’de ciddi hükümet krizleri ortaya çıktı. Bunun sonucu olarak istikrarsızlık baş gösterdi. Bu sistemde de küçük partiler aldıkları oyların ve temsil güçlerinin çok üstünde rol oynamaya başladılar.

1949; GÜRBÜZ, Y., "Seçim Sistemleri", Milliyet-Seçim İlavesi, 2.4.1989; KONÇAR, E. L., "Kamuoyu Araştırmaları ve Seçmene Etkisi", Hürriyet, 1.11.1987 KIRCA, C., "Azınlık Çoğunluk Olurken", Hürriyet, 1.12.1987, KIRCA, C., "Seçmen İradesi ve Koalisyon" Milliyet, 25.3.1990; KOHEN, S., "Bunlar Sıradan Seçimler Değil", Milliyet, 11.6.1987; ÖKTEM, N., "Yeni Sistem Anti Demokratik", Milliyet, 26.6.1987; ÖZBUDUN, E., "1973 Türk Seçimleri üzerine Bir inceleme", B. N., Esen’e Armağan, Ankara, 1977, s. 265-311, ÖZBUDUN, E., "Seçim Sistemleri ve Demokrasi" Bülten (Türk Demokrasi Vakfı Yayını), Ocak 1988; s.16-19; ÖZYÖRÜK, M., "Nisbi Temsil Çoğunluğa Dönüşmüş" Tercüman, 15.12.1987; TÜRK, H.S., "Seçim Hukukumuz ve Sorunları", Cumhuriyet, 16.9.1987; 20.9.1987; TÜRK, H. S., "Seçim Sisteminde Değişiklik Yapılmasına İlişkin öneriler", Türk Parlamentoculuğunun İlk Yüzyılı, 1876-1976 Ankara, 1978, s. 365-400; TÜRK, H. S., "Nasıl Bir Seçim Sistemi" AHFD, c. 36, sy. 1-4 1979, S. 39-82

² ARMAĞAN, S., a.g.e ; s. 132.

Zira koalisyon içinde güçlerinin üstünde bir etkinlik kazandılar, özellikle Bakanlık dağılımında çok ağır basarak önemli bakanlıklar elde ettiler.

12 Eylül 1980'e gelindiğinde ülkenin koalisyonlarla yönetilmiş olması, 1970-80 arasında 10 senede 12 hükümetin kurulmuş olması çok ciddi bir problem olarak ortadaydı; buna bir çözüm bulunması zorunluuydu. İşte çare olarak seçim sisteminde bazı değişiklikler yapmak düşünüldü. Esasen tüm dünya ülkelerinde, çoğunluk ve nisbi temsil sisteminin birbirine zıt sonuçlarını ve sakıncalarını önlemek "karma rejimlere" baş vurulmaktadır³. Bu yolla 80'i aşkın seçim sistemleri üretilmiştir. Biz buna aşı yöntemi diyoruz.

II- TÜRK HUKUKUNDA DURUM

1) 2839 Sayılı ve 1983 Tarihli Kanunda Durum

1982 Anayasası öncesi özellikle 1950 sonrası durumu yukarıda kısaca belirtmiştik. 1980'den sonra konuya farklı yaklaşılmıştır. Karma seçim sistemine yönelinmiştir. Yürürlükte olan 2839 sayılı ve 10.6.1983 tarihli milletvekili seçimi kanunu bu tür bir karma rejim öngörmüştür. Bu sistem nisbi temsil sistemi ile çoğunluk sistemi arasında bir sistem olup daha çok büyük partilerin lehine sonuç doğurmaktadır. Kanuna göre, Türkiye'de milletvekili seçimi nisbi temsil sistemine göre, yapılacaktır (md. 2). Fakat "ufak partilerin yasama meclisinde temsilini önlemek" küçük partilerin oyların dağılımına sebep olmalarının engellenmesi ve "parlamento faaliyetlerinde, hükümetlerin devamında istikrar sağlama" gerekçesiyle "genel baraj" ve "seçim çevresi barajı" olmak üzere iki aşamalı baraj öngörülmektedir. Buna göre, milletvekili genel seçimlerinde ülke genelinde, ara seçimlerde seçim yapılan çevrelerin tümünde, geçerli oyların %10'unu aşmayan partiler milletvekili çıkaramazlar. Öte yanda, bir seçim çevresinde, kullanılan geçerli oyların toplamının o çevreden çıkacak milletvekili sayısına bölünmesiyle elde edilecek sayıdan az oy alan siyasi partilere ve bağımsız adaylara milletvekili tahsis edilmez. (md. 34/2)

Bu iki barajlı çifte engele ilave olarak "kontenjan adaylığı" usulü de büyük partileri kollayan üçüncü bir yol olarak düşünülmüştür. Buna göre, altı milletvekili çıkaran seçim çevrelerinde bölme işlemi bir eksiği ile yapılır. Kontenjan adayı "gösterilen seçim çevrelerinde "geçerli oyların en çoğunu almış olan siyasi partinin kontenjan adayı, seçim çevresi barajını aşp aşamadığına bakılmaksızın kazanmış olur. (md. 34/2). Bu şekilde altı milletvekili çıkaracak bir seçim çevresinde kutlanılan geçerli oylar 5'e bölünür. Bu

³ Bkz. ATAR, Y. Türkiye'de Seçim Sistemlerinin Gelişimi ve Siyasi Hayat Üzerindeki Etkileri (Basılmamış Doktora Tezi), Konya, 1990, s. 156 vd.

durumda seçim sayısı daha yüksek olacağı için, o çevrede güçlü olan partiler bundan yararlanırlar.

Türk seçim sisteminde “tercihli oy” esası da kabul edilmişti. 25 Mayıs 1961 tarihli ve 306 sayılı Kanunla getirilmiştir; fakat birkaç kez değişikliğe uğramıştır. Bu usulde seçmen bir partinin listesindeki adaylar üzerinde herhangi bir değişiklik yapamaz. Buna karşılık kendilerine sunulan aday listesindeki isimlerin karşısına kanunun belirttiği özel işareti (X gibi) koyarak, adaylar arasında tercihini yapmış olur. Milletvekili Seçimi Kanununa göre (md. 35), tercih oylarının, parti listesindeki sıralamayı değiştirci rol oynaması ve dikkate alınabilmesi için, o seçim çevresinde partiye verilmiş geçerli oy sayısının en az %25’i oranında olması şarttır. Aksi halde, o partiden seçilenler, parti listesindeki sıraya göre seçilmiş sayılırlar: İki aday arasındaki tercih işaretlerinin eşit olması halinde parti listesinde önde bulunan aday seçilmiş sayılır.

Tercih usulü, seçmenin eğilimini dikkate alıcı olduğundan demokratik bir gelişmedir. Ne var ki, bazı şartlara bağlanmış olması ve genellikle seçmenin tercihli oy kullanmada isteksiz oluşu, bu usulden beklenen neticeyi vermemektedir. Fakat 20 Ekim 1991 günü yapılan XIX. Dönem milletvekili genel seçimlerinde tercihli oy kullanılacağı yönünde bir eğilim sezilmişti, gerçekten de öyle oldu. Bu dönem seçiminde tercihli oyların dikkate alınması için aranan oranın %15’e düşürülmüş olması da ayrıca seçmeni tercihli oy kullanmaya itici bir faktör olmuştur. Maalesef “tercihli oy” esası daha sonra kaldırılmıştır.

“Mecburi oy” esası da Türk seçim sisteminin bir başka özelliğidir. İlk kez 1982 Anayasası için yapılan halk oylamasında uygulanmıştır. Aynı şekilde milletvekili seçimi kanununda da (md. 63) da mevcuttur. Fiili ya da hukuki bir mazereti bulunmadığı halde seçime katılmayanlar için belli bir miktar para cezası öngörülmektedir. Bu miktar her seçim döneminde arttırılarak uygulanmaktadır.

Benzer düzenlemeler bazı Avrupa ülkelerinde de mevcuttur. Hatta üst üste üç seçime katılmamanın, belli dönem bu hakkın kaybına da sebep olacağını kabul eden ülkeler de mevcuttur. Belçika, Avustralya, Lüksembourg, İtalya, Yunanistan, Fransa (senato seçimlerinde) mecburi oy İlkesini kabul etmiş olan ülkelerdir. Bir hakkın zorla kullanımının demokratik boyutu tartışılabilir.

1983 tarihli Milletvekili Seçimi Kanunu’nda 24.8.1991 tarihli ve 3757 sayılı Kanunla yapılan değişiklikle küçük partilere aday göstermede de güçlük çıkarılmıştı. Buna göre, siyasi partiler katıldıkları her seçim çevresinin o

bölgede varsa kontenjan çıktıktan sonra çıkaracağı milletvekili sayısının iki katı kadar aday göstermesi şartı getirilmişti (md. 12). Bu hüküm küçük partileri aday bulmada ciddi sıkıntıya sokmuştu. Bu şart 27.10.1995 tarihli ve 4125 sayılı Kanun'un Ek 21/a maddesiyle yürürlükten kaldırılmıştır.

Kanunun ilk halinde mevcut olmamakla birlikte daha sonra yapılan bir değişiklikle yabancı ülkedeki vatandaşların oy kullanmalarına imkan verilmiştir. Gerçekten Milletvekili Kanunu'nda 23.5.1987 tarihli ve 3377 sayılı Kanunla yapılan değişiklikte, yabancı ülkelerde bulunan Türk vatandaşlarına oy kullanabilme imkanı tanınmıştır. Buna göre, Yüksek Seçim Kurulu'nca tespit edilecek gümrük kapılarında oy verme gününden önce 75. gün saat 08.00'den oy verme günü olan Pazar günü saat 17.00'ye kadar oy kullanabilirler (md. 94). Nitekim XVIII. Dönem Milletvekili Genel seçimlerinde oy kullanmışlardır. Ancak 3403 sayılı ve 10.9.1987 tarihli kanunla bu süre XVIII döneme özgü olmak üzere 15 gün olarak belirlenmiştir. Aynı şekilde XIX. Dönem olarak 20.10.1991'de yapılacak seçimlerde de 15 günlük süre uygulanmıştır.

Ne var ki, yabancı ülkelerde yaşayan iki milyonu aşkın vatandaşın oy hakkını rahat bir şekilde kullanabildikleri söylenemez. Dört sınır kapısında uygulanan oylama, vatandaşlarımızı maddi ve manevi yönden sıkıntıya sokmaktadır. Bu nedenle de katılma oranı düşük olmaktadır. En pratik çözüm, konsolosluklarda oy kullanma imkanının sağlanmasıdır. Ya da ilgili ülke hükümetleri ile görüşerek belli merkezlerde bu işin gerçekleştirilmesidir. Seçimlerin Temel Hükümleri Hakkındaki 298 sayılı Kanun, yabancı ülkelerdeki vatandaşlarımızın seçmen kütüklerine yazımını konsolosluklar aracılığı ile yapılmasını öngördüğüne göre, oy kullanma işinin de konsolosluklarda gerçekleştirilmesi düşünülebilir. Aksi halde bugünkü düzenleme yabancı ülkelerdeki Türk vatandaşlarının oy kullanma hakkını göstermelik olarak sağlamış olacaktır Halbuki Anayasa'nın 67. maddesi, kanun önünde eşitliği düzenleyen 10. maddesi; keza, yabancı ülkelerdeki vatandaşlarımızla ilgilenmeyi yöneticilere bir görev olarak yükleyen 62. maddesi karşısında bu vatandaşlarımıza oy imkanı tanımamak Anayasa'ya aykırılık teşkil eder. 62. maddenin gerekçesinde belirtildiği gibi "yabancı ülkelere çalışmak üzere giden ve orada yaşayan Türklerin sayısı iki milyonu bulmuştur. Bu sayı azımsanamayacak nitelikte olup, küçümselemeyecek bir topluluğun varlığına işaret etmektedir." Gerçekten bugünkü seçim sistemine göre, yabancı ülkelerde bulunan Türk vatandaşlarından oy verme çağına gelmiş olan vatandaşlar yaklaşık 24 milletvekili çıkaracak sayıya erişmişlerdir.

2) 4125 Sayılı ve 1995 Tarihli Değişiklik;

27.10.1995'de, 4125 Sayılı Kanun ile önemli değişiklikler yapılmıştır. 1983 tarihli, 12 Eylül 1980 döneminin ürünü olan Milletvekili Seçim Kanunu, belirttiğimiz şekilde çift barajlı, kontenjan adaylı, tercihli oy esasına dayanan bir model öngörmüştür.

Yapılan değişiklikle haksız kazanç sağlayan "kontenjan adaylığı" sistemi kaldırılmıştır. Seçim çevreleri büyütülerek en büyük partinin avantajları küçültülmüştür. Buna göre çıkaracağı milletvekili sayısı 18'e kadar olan iller bir seçim çevresi; 19'dan 35'e kadar olan iller iki seçim çevresi; nihayet 36 ve daha fazla milletvekili çıkaracak olan iller üç seçim çevresi sayılacak. Seçim çevreleri büyüdüğü için en çok oyu alan partinin avantajları küçülmektedir.

Kanun, yürürlükte bulunan 1983 tarihli Kanundaki %10'luk ülke genel barajını aynen muhafaza etmiştir. Yani il barajlarını aşmakla beraber, bir parti şayet ülke genelinde toplam oyların yüzde onunu elde edememişse hiçbir milletvekili çıkaramayacak demektir. Bu durum korunurken il barajları da aynen muhafaza edilmişti. Fakat iki üç milletvekili çıkaracak illerde, il barajı yüzde elliyi bulacağından, bu illerde baraj küçültülmüştür Buna göre bu illerde il barajı %25 olarak belirlenmişti. Ancak, bu kanun için Anayasa Mahkemesi'ne 3.11.1995 tarihinde 93 milletvekilinin iptal davası açması üzerine Anayasa Mahkemesi 18.11.1995 tarihli kararında, "il barajlarını" iptal etti. Gerekçe olarak da, Anayasaya 4121 sayılı ve 23.7.1995 tarihli değişiklikle konulan seçim kanunlarının "temsilde adalet", "yönetimde istikrar" esasına dayanması gereğini öngören kural gösterilmiştir. Yüksek Mahkemeye göre, "çevre barajları", "temsilde adalet" ilkesine aykırıdır. Bu sistem, "az oyla çok temsilci" getirmeye müsait bulunmuştur. Daha sonra TBMM 4138 sayılı ve 23.11.1995 tarihinde yeni bir kanun çıkararak tüm seçim çevreleri için %10'luk sabit bir seçim bölge barajı öngörmüş ise de, Cumhurbaşkanı'nun müracaatı üzerine, Anayasa Mahkemesi'nce bu baraj da iptal edilmiştir.

24 Aralık seçimlerinde 550 milletvekili seçilecekti. Kanun bunun 100'ünün "ülke seçim çevresi" esasına göre belirleneceğini, seçimden sonra ise partilerin yetkili organlarınca her il için birden fazla olmamak kaydıyla belirli iller ile ilişkilendirileceğini hükme bağlamıştı. Ancak, Anayasa Mahkemesi bu tür bir ilişki kurmayı "Anayasa dışı bağ kurulması" olarak nitelendirmiş ve Anayasanın "milletvekillerini sınıflandırıp" değişik biçimde adlandırmaya elverişli olmadığı sonucuna varmıştır⁴.

⁴ Bkz. E. 1995/54, K.1995/59. K.T.18.11.1995, RG. 21.11.1995-22470 (Mükerrer)

Bu durumda 550 milletvekilinin tamamı il seçim çevresi esasına göre ve her ilin nüfusu dikkate alınarak pay edilecektir. Bizce Anayasa Mahkemesi'nin bu yaklaşımı yerinde değildir.

Zira, Anayasa'nın 80. maddesi, Yüksek Mahkemenin görüşünün tam aksine, temsil-vekalet ilişkisine uygun olarak milletvekilini seçildiği bölge ile ilişkilendiren bir çabadan öte tüm milletle bağına vurgulayan bir düzenlemedir. Ayrıca, milletvekillerinin dar ya da geniş çevreden seçilmesi mutlak bir kural değildir. Bugün bazı ülkeler (örneğin, Almanya, İtalya, Rusya gibi) milletvekillerinin bir kısmını nisbi temsil sistemi ile bir kısmını da çoğunluk sistemi ile seçmektedir. Bu ülkelerde farklı seçim çevrelerinin oluşturulması hiç de eleştiri konusu yapılmamaktadır. Kaldı ki, Ülkemizde bir süre uygulanan "milli bakiye sistemin" sonucu ülke genelinde toplam artık oylar değerlendirildiği ve kalan milletvekilleri buna göre paylaştırıldığı için bir nevi "ülke seçim çevresinden", seçilmiş sayıldıkları halde, bu yolla TBMM'ne gelen milletvekillerine hiç de farklı gözle bakılmamıştır.^{4a}

Bu kanun, "tercihli oy" esasını kaldırmıştır. 1991 seçimlerinde birçok bölgede seçmenin arzu ettiği adayların seçilmesini sağlayan bu sistemin kaldırılması demokrasi bakımından geri bir adım olarak değerlendirilmiştir. Bu değişiklikte, parti genel merkezden aday sıralarını belirlemede mutlak ve tek yetkili olmuşlardır. Bu tür bir değişikliğin yapılmasında koalisyonu oluşturan partilerin, parti içi çekişmelerinin de etkisi büyük olmuştur.

Bu Kanun seçmen yaşını 18'e indirmiştir. Fakat gençlerin seçmen kütüklerine kayıt işlerini bizzat kendilerinin yaptırılmaları usulü nedeniyle, kayıt düşük oranda gerçekleşmiştir. Bu kayıtları, eskiden beri yapıldığı gibi, bizzat yetkili mercilerin yapması gerekirdi.

Kanun 1987'den beri uygulanmakta olan yabancı ülkelerdeki seçmenlerin oy kullanmalarını gerçekleştirmek için, yine gümrük kapılarında oy kullanmalarını düzenlemiştir. Ayrıca kanuna göre, yurt dışında mukim vatandaşlarımızın oturdukları ülkelerde oy kullanabilmeleri için gerekli tedbirlerin alınması yetkisi Yüksek Seçim Kurulu'na verilmiştir. Yüksek Seçim Kurulu bunu gerçekleştirebilmek için gerekirse, Dışişleri Bakanlığı'nın yurt dışındaki personelini görevlendirebilecekti. Ne var ki, bugüne kadar bu konuda yapılan girişimlerden pek sonuç alınmamıştır. Zira özellikle, Almanya "kamu düzeni" ve "seçim güvenliği" gerekçesiyle bunu kabul etmemiştir. Oysa, başta Almanya olmak üzere, yurt dışında bulunan toplam 4 milyona yakın vatandaşımızın, 3 milyona yakını seçmendir. Bu nedenle, bir

^{4a} Bu konuda bkz. KIRCA, C., "Karar-2 Barajlar", Yeni Yüzyıl, 22 Kasım 1995

an önce devletlerarası bir anlaşma ile bunun sağlanması Anayasa'nın ve kanunun amir bir hükmü durumundadır.

Bu kanun ayrıca tutuklulara da oy verme imkânı getirmiştir.

III- ANAYASA MAHKEMESİ'NİN SEÇİM SİSTEMLERİNE İLİŞKİN BAZI ÖNEMLİ KARARLARI

1) 306 Sayılı Milletvekili Seçimi Kanununa Bazı Maddelerin Eklenmesi Hakkında 1036 Sayılı ve 20.3.1968 Tarihli Kanun

Bu Kanun, "Milli Bakiye Sistemi" yerine, "barajlı d'Hondt" sistemini getirmiştir. Anayasa Mahkemesi de bu hükmü iptal etti^{4b}.

Anayasa Mahkemesi'ne göre, Anayasamız her ne kadar belirli ve değişmez bir seçim düzeni öngörmemiş ise de, kanun koyucuyu seçim sistemi konusunda tamamıyla serbest bırakmamıştır. Kanun koyucunun belli seçim sistemlerinden birini kanunlaştırmakta yahut ülkenin koşullarına, gerçeklerine ve yararlarına uygun göreceği yeni bir düzeni ortaya koymakta takdir serbestliğine sahip bulunduğunu kabul etmek gerekir. Ancak bu takdir serbestliğini sınırsız olarak düşünmek mümkün değildir. Zira, bir kere Anayasa'nın 55. maddesi hükmü ile seçimlerin serbest eşit, gizli, tek dereceli, genel oy, açık sayım ve döküm esaslarına göre çizilmiştir. Şu hale göre, "kanun koyucunun bu kurallara aykırı bir seçim düzeni getirmemesi gerekir" diyor.

Anayasa Mahkemesi'nce, baraj usulü (engelli seçim düzeni) denilen ve bir seçim çevresinde seçime katılan partilerden veya bağımsız adaylardan belli bir oranda oy kazanamamış olanların seçim dışı bırakılmalarını öngören sistem Anayasamızın ihtiva ettiği esaslara aykırıdır. Buradaki baraj "Çevre Barajı", Buna göre, herhangi bir seçim çevresinde kullanılan geçerli oyların toplamının o çevrenin çıkaracağı milletvekili sayısına bölünmesiyle elde edilecek sayı kadar veya daha fazla oy alamamış olan partiler ve bağımsız adaylar o seçim bölgesinde milletvekili paylaşımına katılamazlar

Çevre Barajını Anayasa'ya aykırı bulan Anayasa Mahkemesi şu esaslara dayanıyordu:

a) Bu sistem adil bir sistem olmaktan uzaktır. Zira, engeli aşamamış bulunan partilerle bağımsız adayların meclislerde temsil edilmeleri önlenmektedir. Anayasa Mahkemesi esas itibariyle çoğunluk sistemini ve bu sistemin sonuçlarını doğurabilecek seçim modellerini Anayasa'ya aykırı bulmaktadır.

b) Baraj sonucu, oyları hesaba katılmayan seçmenler, diğer seçmenlerin seçtiği milletvekillerini seçmek durumunda kalacak. Bu ise kabul edilemez.

^{4b} Bkz. E.1968/15, K. 1968/13, K.T. 6.5.1968, RG. 24.10.1968 - 13035

Anayasa Mahkemesi'nin bu muhakeme tarzını, Anayasa Hukukunun genel prensipleriyle ve hele "Temsil Sistemi" nazariyesinde bağdaştırma imkanı yoktur. Bilindiği gibi, temsil sisteminde temsilcinin sadece kendisine oy veren, sadece kendisini seçen kişileri veya bölgeleri değil, tüm milleti temsil ettikleri açıktır. Anayasa Mahkemesi'nin bu görüşü Emredici Vekalet esasına uygundur.

c) Baraj usulü, "demokratik hukuk devleti" ilkesine de aykırıdır. Baraj usulü, seçmen azınlığına dayanan temsilcilerin mecliste çoğunluk sağlayarak ülke yönetiminin başına geçmelerine yol açabileceğinden Anayasa'nın, 2. maddesindeki demokratik hukuk devleti ilkesine aykırıdır

d) Seçme ve seçilme hakkı bakımından da Anayasa'ya aykırı bulunmuştur. Anayasa Mahkemelerine göre, baraj usulü, olağan seçim sonuçlarını "sun'i bir müdahale" ile değiştirdiği için seçme ve seçilme hakkının kullanılmasına ilişkin 55. maddedeki ilkeleri zedelemektedir ve bu yüzden Anayasa'ya aykırıdır.

e) Baraj usulü "seçimlerin serbestliği" ilkesine de aykırı bulunmuştur. Zira, baraj sistemi, seçmene, kendisiyle aynı doğrultuda kullanılan oyların belli bir sayıyı bulmaması halinde bu oyların tümünün nazara alınmayacağını önceden bildirmekte ve seçmen daha başlangıçta "bir ruhi baskı altına ve tereddüt içine" düşmektedir. Bu meşru olmayan müdahaledir.

f) Bu sistem çok partili siyasi hayatı da zedelemekte ve siyasi partilerin serbest faaliyetlerini baltalamaktadır. Çünkü bir bölüm siyasi partilerin topladığı oyları nazara almamak ve onların payına düşen milletvekillerini öteki partiler arasında bölüştürmek, bir bölüm siyasi partilerin demokratik siyasi hayatın vazgeçilmez unsurları sayılması sonucunu doğurur. Halbuki Anayasamız siyasi partileri demokratik siyasi hayatın vazgeçilmez unsurları saymıştır.

Görülüyor ki, Anayasa Mahkemesi, esas itibarıyla çoğunluk sistemini ve bu sonucu doğurabilecek seçim sistemlerini Anayasa'ya aykırı bulmaktadır. Ancak nisbi temsil sisteminin saf şeklinin demokratik olabileceği vurgulanmaktadır. Bu durumda çoğunluk sistemini en katı şekliyle uygulayan İngiltere ve ABD antidemokratik, buna karşılık nisbi temsil sistemini uygulayan İtalya ve Fransa'da daha demokratik bir idare olduğunu söylemek gerekir ki, bu realiteye uymaz. Kaldı ki, Fransa, İtalya ve Almanya 1945'ten sonra nisbi temsil sistemi ile çoğunluk sisteminin karışımı bir sistem uygulanmaktadır

Barajlı seçim sisteminin siyasi partilerin sayısını demokratik ilkelerle bağdaşmayacak şekilde tahdit ettiğini ve partilerin faaliyetlerini baltadığı-

nı söylemek gerçeğe uygun düşen bir iddia olamaz. Nitekim barajlı seçim sisteminin uygulandığı seçimlerden bu yana ne siyasi partilerin sayısında bir azalma olmuştur, ne de partilerin faaliyetlerinde bir aksama olmuştur. Aksine siyasi partilerin sayısı çoğalmış ve faaliyetleri de genişlemiştir. Kaldı ki, demokratik ülkelerde ve istikrarlı hükümetlere muhtaç toplumlarda siyasi partilerin sayısının mutlaka çoğalması ve parti adı altında ortaya çıkan her grubun mutlaka meclise girmesi ve hükümet faaliyetlerine katılması diye bir kural yoktur ve olması da her zaman için iyidir denmez

Bu takdirde seçim sistemleri içinde küçük partileri en ziyade destekleyen “milli bakiye usulü”nü kabul etmekten başka çare kalmamaktadır. Ancak, ne var ki, milli bakiye sisteminin dahi küçük partiler lehine pek işlemediğini ve bu sistem altında da bir siyasi partinin tek başına parlamentoda mutlak çoğunluğu alabildiğini bizdeki tatbikat göstermiştir.

Kısacası, Anayasa Mahkemesi’ne göre, nisbi temsilden başka bir seçim sisteminin benimsemek doğru değildir. Halbuki o günkü Anayasamız seçim sisteminin ne olacağı ya da nasıl olması gerektiği konusunda herhangi bir hüküm ihtiva etmemektedir. Anayasanın 55.maddesinde yer alan ilkeler seçim sistemleri için değil, seçimlerin yapılması sırasında özellikle sandık başında uygulanabilecek ilkelerdir.

2) 1984 Tarihli ve 2972 sayılı Mahalli İdareler ile Mahalle Muhtarlıkları ve İhtiyar Heyetleri Seçimi Hakkında Kanun’da yer alan “Onda Birlik Baraj Uygulamalı” Sistem

Seçim sistemi konusu bu kez mahalli idare seçimlerine ilişkin olarak Anayasa Mahkemesi’nin önüne getirilmiştir⁵. Bu davada, 2972 sayılı Kanun’un 2. maddesindeki “Onda bir baraj uygulamalı” deyimi ile, 23. maddedeki il Genel Meclisi ve Belediye Meclisi üyeliklerine seçilenlerin tespitine ilişkin hükmünün Anayasanın 2, 10, 67 ve 68/2. maddelerine aykırı olduğu ileri sürülmüştür.

Kanun’un 23. maddesinde “Bir seçim çevresinde kullanılan geçerli oy toplamının ondabirine tekabül eden sayı bütün partilerin ve bağımsız adayların aldıkları oy sayısından ayrı ayrı çıkarılır. Bu çıkarmadan sonra geriye oyu kalmayan siyasi partiler ve bağımsız adaylar üye tahsisinde hesaba katılmaz” hükmü yer almıştır. Aynı kanunun 2. maddesinin ikinci fıkrasında bu sisteme “onda birlik baraj uygulamalı nisbî temsil sistemi” adını vermektedir.

⁵ Bkz. E. 1984/1, K. 1984/2, K.1.3.1984, RG. 1.5.1984-18388.

Bu seçim usulünü; seçme hakkına, seçilme hakkına, seçimlerin serbestliği ilkesine, demokratik hukuk devlet prensibine, siyasi partilerin demokratik siyasi hayatın vazgeçilmez unsuru olduğu yönündeki Anayasa hükmüne aykırı olduğu ileri sürülmüştür.

Dikkat edilirse, bu gerekçeler ve iddialar 1968 tarihli Anayasa Mahkemesi kararında Anayasa Mahkemesi'nin bölge barajını Anayasa'ya aykırı bulurken dayandığı Anayasa hükümlerinin ve ilkelerinin aynısı. İddia sahibi, iddialarını, Anayasa Mahkemesi'nin iptal gerekçelerine dayandırmıştır.

Anayasa Mahkemesi iptal talebini reddederken şöyle diyor:

a) Seçimlerin serbest, eşit, gizli, tek dereceli, genel oy, açık sayım ve döküm esaslarına göre, yargı yönetim ve denetimi altında yapılacağı öngörülmüştür. O halde, bu esaslardan ayrılmamak şartıyla kanun koyucu uygun göreceği bir seçim sistemini kabul etmekte serbesttir.

Eğer Anayasa koyucu, belli ve değişmez bir seçim sistemi öngörmüş olsaydı, böylesine önemli bir konuyu Anayasa'da buyurucu bir hükümlerle açıklardı. Bu yolda bir kural getirmediklerine göre, kanun koyucu ülkenin siyasi ve sosyal koşullarına, gerçeklerine ve yararlarına uygun göreceği bir seçim sistemini tayin etmek hakkını haizdir.

b) Baraj uygulamalı nisbi temsil sisteminin kabulü ile mahalli idareler karar organlarında değişik siyasi eğilimlerin temsili kadar, düzenli yönetimin ve istikrarın sağlanmasının da amaçlandığı anlaşılmaktadır. Seçimden bir çoğunluğun çıkmasının sağlanması amacıyla sisteme bir baraj konulmuş olması, uygulamada çoğunluğun karşısında karşıt görüşü temsil edenlerin de seçilmelerine engel olmamaktadır. Öte yandan, baraj uygulamasının yurt düzeyinde yalnız bir parti yararına işlediği söylenemez. Bir bölgede barajdan istifade eden parti başka bir bölgede istifade edemeyebilir.

c) İddia edildiği gibi ortada bir "oy imhası" yoktur. Esas itibarıyla her seçim sisteminde verilen oyların etkisini diğer oyların karşı etkisi belirleyeceğinden kimi oyların sonuca etkili olmaması normaldir. Kanunun öngördüğü "onda bir indirimli baraj" uygulamasının da etkisiz kıldığı bir takım oylar bulunacaktır. Ancak ortada oy imhası olarak vasıflandırılacak bir durum yoktur; yapılan işlemler birer hesap işidir.

d) Milletvekili seçimlerinde uygulanan ve farklı gerekçelere dayanan baraj sistemi uygulamasının parlamento düzeyinde "siyasi istikrar" sağlama amacına yönelik bulunduğu, oysa bu güne kadar nisbi temsile göre teşekkül etmiş mahallî meclislerde istikrarsızlığın görülmediği, ortada böyle bir şikâyet bulunmadığı, bunun için de söz konusu sistemin getirilmesine gerek olmadığı ileri sürülmektedir. Bu görüş özetle "böyle bir seçim sistemine

gerek var mıydı?" Sorusunun cevaplandırılmasına, başka bir deyimle, kanun koyucunun takdirine bağlı bir konudaki tercihinin isabet derecesinin tartışılmasına yönelmiş bulunması itibariyle, Anayasa'ya uygunluk denetimi bakımından bir önem taşımadığı açıktır.

e) Bu seçim usulünün, seçme ve seçilme hakkını zedelediği de söylemez. Çünkü bir seçim çerçevesinde partilerin ve bağımsız adayların topladığı oyların o çevredeki toplam oylar içindeki gücü oranında seçilebilecekleri hakkında Anayasa'ya bir kural konmamıştır. Böyle bir kural kabul edilmiş olsa idi kanun koyucu seçim sistemi olarak tam nisbî temsil sistemini kabul etmek zorunda kalacak ve sonuçta seçim sistemi donmuş olacaktı.

f) Bu sistemin demokratik toplum düzeninin gereklerine ters düşen bir yönü bulunmamaktadır. Hukuka bağlı batılı demokrasilerde seçim sistemlerinin ülkelerinin şartlarına ve gereklerine göre çoğunluk veya nisbî temsil ya da her ikisi arasında yer alan sistemlerden birinin tercih edildiği ve bunların aynı derecede demokratik sayıldığı görülmektedir. Onda bir indirimli nisbi temsil sisteminde birtakım oyların etkisiz kalmış olmasından, bu sistemin demokratik toplum düzeni gereklerine aykırı olduğu sonucu çıkarılamaz. Aynı sakınca barajlı d.Hondt sisteminde de mevcuttur.

g) Anayasa Mahkemesine göre, bir kısım oyların indirilmesi suretiyle tesis edilmiş olan barajın, belki de verdiği oyu etkisiz kılacağı endişesiyle seçmeni ruhi baskı altında tutacağı, onu tereddüte düşüreceği, bu durumda ise dolaylı biçimde seçimlerin serbestliği ilkesine aykırı olduğu yolundaki düşünceye katılma imkânı yoktur. Herşeyden önce seçmen oy vermeden önce seçim sonuçları hakkında kesin bir bilgiye sahip bulunmamaktadır; ancak bazı tahminleri vardır. Seçim sistemini de göz önünde tutarak ona göre oyunu kullanır. Öte yandan, verilen oyun etkisiz kalması her seçim sistemi için söz konusudur.

h) "Eşit oy" İlkesine de aykırılık yoktur. Bu ilke geçerli sayılan her oyun aynı ağırlıkta kabul edilmesidir. Ancak, her geçerli oyun mahalli meclislerde temsil edilmemesi oyların eşit olmadığı ve aynı değerde sayılmadığı anlamına gelmez. Onda birlik İndirimli baraj sistemi objektiftir. Seçime katılan her siyasi parti ve bağımsız aday için aynı sonucu meydana getirir.

ı) Öte yandan, Anayasa'nın 10. maddesinde yer alan "kanun önünde eşitlik" ilkesine aykırılık yoktur. Kanun önünde eşitlik bütün yurttaşların hepsinin her yönden aynı kurallara bağlı tutulmaları demek değildir. Birtakım yurttaşların başka kurallara bağlı tutulmaları haklı bir nedene dayan-

makta ise, kanun önünde eşitlik ilkesinin çiğnenmiş olmasından söz edilemez.

Çok oy alanın durumunun daha avantajlı hale geldiği görülmektedir. Bu durumun partiler arasında eşitsizliğe yol açtığı düşünülebilir. Ancak, bu eşitsizlik haklı bir nedene dayanmakta ise eşitlik ilkesinin çiğnenmiş olduğundan söz edilemez. Bu itibarla, nisbî temsil yönünden “temsil ve adalet”, olan haklı neden çoğunluk sistemi yönünden “istikrardır. Şu halde, siyasi tercih konusu olan seçim sistemlerini, Anayasa’nın diğer hükümlerine uygun olmak şartıyla, eşitlik ilkesi yönünden yargılayıp bir sonuca varmak doğru değil. Bu durumda, seçim sistemleri üzerindeki tartışmalar hangisinin daha faydalı ya da sakıncalı olduğu noktasına gelip dayanmaktadır. Bunun takdirinin ise yasa koyucuya ait olduğu açıktır.

i) Anayasa Mahkemesine göre, “Halkın serbest irade izharı yollarını tı kayacak veya siyasî hayatın cereyanını bir tek partinin tekeline bırakacak ve çok partili rejimi yok edecek düzenlemelerde bulunmadıkça, yasama organının belli seçim usullerinden, herhangi birisi üzerinde karar vermesi mümkündür.”

j) Bu usul “demokratik hukuk devleti” ilkelerine de aykırı değildir. Batılı demokrasilerde uygulanan çeşitli seçim sistemlerinde kimi partilerin meclislerde hiç temsil edilmedikleri veya aldıkları oy oranında temsilci göndermedikleri bilinen bir gerçektir. Verilen her bir oyun değerlendirilmesine imkân veren bir sistem yoktur. Objektif olarak düzenlenmiş ve bütün partileri belli esaslara bağlı kılmış olması itibarıyla kanunun 23. maddesindeki baraj sistemi Anayasanın 2. maddesine aykırı bulunmamaktadır.

k) Belirli bir seçim sistemini benimseyen Anayasa dönemi içinde, indirimli baraj sistemi uygulamasının, seçimlerde temsilci çıkaramayan partilerin siyasî faaliyetten men edilmeleri sonucunu doğurmaması veya siyasi faaliyette bulunmak için partilerin yasama ya da mahalli idareler meclislerinde temsilci bulundurmalarının zorunlu olmaması karşısında, Anayasanın 13. maddesindeki “temel hak ve hürriyetlerle ilgili genel ve özel sınırlamaların demokratik toplum düzeninin gereklerine aykırı olamayacağı” yolundaki ilke ile de çeliştiği söylenemez.

l) Nihayet, getirilen sistemin Anayasanın 68. maddesinde yer alan “siyasi partiler demokratik siyasî hayatın vazgeçilmez unsurlarıdır” ilkesi ile de çelişir bir yönü yoktur. Getirilen sistemin yeni siyasi partilerin gelişmesini engelleyici nitelikte olduğu söylenemez. Bazı batı demokrasilerinde seçim sistemleri çok sayıda partilerin parlamentoya girmesine imkân vermediği halde oralarda demokrasinin olmadığı söylenmemektedir. Demokrasi, se-

çimlere iştirak eden ve seçmenlerden oy alan her adayın veya her partinin mutlaka parlamento ya veya mahalli idareler meclislerine girmesi demek değildir. Anayasa’da yer alan çok partili siyasi hayat ilkesi ile en az iki siyasi partinin kastedildiği anlaşılmaktadır.

Netice itibariyle, mahalli idareler seçimlerinde uygulanan “ondabirlik baraj uygulaması” seçim sistemi Anayasa’ya aykırı bulunmamıştır.

Oysa, mahallî idare seçimlerinde uygulanan “onda birlik kısmına isabet eden reylerin her partinin aldığı oydan çıkarılması usulü ile genel seçimlerde uygulanan %10’u aşan siyasi partilerin milletvekili paylaşımına katılmaları usulü aynı sonucu doğurmamaktadır. Yani baraj ile oy çıkarma usulü aynı neticeyi vermiyor; daha haksız sonuçlar doğurmaktadır⁶.

3) 2839 Sayılı ve 10.6.1983 tarihli Milletvekili Seçimi Kanununda Yapılan Bazı Değişiklikler

Bilindiği gibi bu kanun, Anayasa’nın Geçici 15. maddesinde yer alan “Devrim Tasarrufları” kapsamı içinde olduğundan, kanunda yer alan ilk düzenlemeler hakkında Anayasa Mahkemesi’nde iptal davası açılmamaktaydı. Ancak bu döneme ait kanunlar üzerinde TBMM’nin değişiklik yapma yetkisi her zaman mevcuttur. Nitekim en çok değiştirilen kanun da bu olmuştur; neredeyse her seçime yeni bir kanunla gidilmiştir. Bu yapılan değişikliklerin bir kısmı Anayasa Mahkemesi’ne götürülmüştür

Bunlardan biri, 28.3.1986 tarihli ve 3270 sayılı Kanunla getirilen “kontenjan adaylığı” hükmüdür Anayasa Mahkemesi’ne göre, “Getirilen sistem, büyük partilere yarar sağlayacaktır. Ne var ki, yalnızca çoğunluk sisteminin kabulü durumunda küçük partilerle büyük partiler arasında doğacak fark daha büyük olacaktır Anayasa seçim sistemleri arasında bir ayırım yapmamış, güvenceye aldığı ilkelere aykırı olmamak koşuluyla sistemin türünü yasa koyucuya bırakmıştır”. Aynı şekilde 10.9.1987 tarihli ve 3403 sayılı Kanunla getirilen, bir anlamda “çevre barajını” yükselten hüküm için de açılan iptal davasında benzer sonuca varmıştır. Bu hükümde “Altı milletvekili çıkarılacak seçim çevrelerinde bölme işlemi bir eksiği ile yapılır” denilmekteydi Anayasa Mahkemesi konuyu incelerken şöyle diyor.“

Anayasa seçim sistemi ile ilgili bir açıklık taşımamakta, tercihini yasa koyucuya bırakmaktadır. Takdir yetkisine sahip olduğu bir konuda, Anayasa sınırlarını aşmadıkça, yasa koyucunun takdirini uygunlukla kullanmadığı ileri sürülemez. Sistemlerden birinin tercihi siyasi amaçla geniş ölçüde ilgili-

⁶ Bkz. Prof. Dr. Suna Kili’den alınmış bir örnek, AYMKD, 19.20.1985, s. 221-222 (N. Saçlıoğlu’nun Karşılığı)

dir. Seçim yasaları, siyasi tercihlerin somutlaşmış belgeleridir. Sistemlerden birisi hakkında iyi ya da kötü yargısına varmak, uygunluk denetiminin amacı dışına çıkılmasına neden olur. Yasa koyucu, nisbi temsil sisteminin temelini oluşturan adalet ilkesi yerine çoğunluk sisteminin dayandığı istikrar ilkesine ağırlık vermiş olsa da, Anayasa'da güvence altına alınan ilkeler çiğnenmedikçe herhangi birisini seçebileceğinden bir aykırılık doğmamaktadır".⁷

Görülüyor ki, bu iki kararında da 1980 sonrası ağır basan, demokrasinin "yönetilebilir" olma özelliği öne çıkarılmakta, 1961 Anayasası döneminde daha çok ağırlık verilen "temsilde adalet" ilkesi ihmal edilebilmektedir. Anayasa Mahkemesi bu yaklaşımıyla kendi lehine seçim kanunu yapmak isteyen siyasi iktidara adeta cesaret vermektedir. Anayasa Mahkemesi seçim sistemleri meselesini "siyasi tercih" sorunu olarak gördüğü için konunun tamamıyla yasa koyucunun takdir hakkı içinde kaldığı sonucuna varmıştır.

4) 27.10.1995 tarihli ve 4125 sayılı Kanunla Getirilen Bazı Değişikliklerin İptali

Yukarıda özetlediğimiz gibi, bu Kanun seçim mevzuatında önemli değişiklikler yaptı; ancak bu Kanunun da bazı hükümleri iptale konu oldu. Bu kurallardan biri, Kanunun 16. maddesinde yer alan "seçim çevresi barajı"dır. Buna göre, iki ve üç milletvekili çıkaran illerde seçim çevresi barajı %50'lere vardığı için bu illerde %25 olarak sabitlenmişti.

Yüksek Mahkeme, evvela 4121 sayılı ve 23.7.1995 tarihli Kanunla, Anayasa'nın 67 maddesine eklenen "Seçim kanunları temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkelerini bağdaştıracak biçimde düzenlenir" şeklinde ifade edilen ilkenin ne anlama geldiğini açıklamaya çalışmakta ve bu yaklaşımı neticesinde adı geçen hükmü iptal etmektedir⁸. Anayasa Mahkemesi'ne göre "Anayasa'nın 67. maddesinin değişik 6. fıkrası, seçim yasalarının temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkelerini bağdaştıracak biçimde düzenleneceğini öngörmektedir. Amaç, seçmen istencinin yasama organına olabildiğince uygun yansımadır. Seçimlerde ideal bir sistem bulunmamış olmakla birlikte, ülke koşullarına göre Anayasa'ya en uygununu almak gerekir. Az oyla çok temsilci getiren, böylece sağladığı fazla milletvekilleriyle aşırı temsil durumunu getiren sistem, Anayasa'nın temsilde adalet ilkesiyle bağdaşmaz... İstikrar sağlayacağı sanılarak getirilen adaletsiz sistemlerin, toplumsal gelişmeleri önemli ölçüde engelleyen sonuçları olduğu bilimsel araştırmalar-

⁷ Bkz. E. 1987/23, K.1987/27, K.T. 9.10.1987, AMKD, sy. 23, s.380 vd.

⁸ Bkz. E. 1995/54, K. 1995/59, K.T. .18.11.1995, RG. 21.11.1995-22470 (Mükerrer), s. 46

la açıklanmaktadır. Temsilde adaletin ağırlığı, yönetimde istikrarın temel koşuludur. Adalet istikrar sağlar. Yalnızca istikrar düşüncesi, adalet olmayınca istikrarsızlık yaratır. Anayasa'nın gözetilmesini istediği temsilde adalet ilkesi oyla orantılı temsilci sayısıyla yaşama geçirilmelidir. Yönetimde istikrar ilkesi ise, yürütmenin güçlü olmasını sağlayacak biçimde oyları yasama organına yansıtacak yöntemler olarak algılanmaktadır... Kimi durumlarda birbirinin karşısı gibi görünen bu iki ilkenin, demokrasinin doğal aracı sayılan seçimlerde birbirini dengeleyecek ve tümleyecek biçimde birlikteliğine önem verilmelidir. Bunun için en az yakınılan seçim sisteminin uygulanması gerekmektedir. Bu iki ilkeyi her yönüyle olmasa da genelde bağdaştırmak, ülkelere göre değişmesi olağan bir durumdur."

Bu yorumdan hareket ederek ".. yönetimde istikrar ilkesi için, bir ülke barajı öngörülmüşken, ayrıca her seçim çevresi için yeni bir barajın getirilmesi temsilde adalet ilkesiyle de bağdaşmaz. Kaldı ki, uygulanmakta olan nisbî temsil sisteminin bir türü olan d'Hondt sistemi de kendi içinde bir baraj taşımaktadır" diyor⁹.

Aynı kararında, "yüzde onluk ülke geneli barajı" nın iptal talebini reddederken şunları söylüyor "... %10'luk ülke barajını aşan siyasi partilere verilecek ülke seçim çevresi milletvekillerinin hesabında gözetilecek ölçünün yasama organının takdiriyle yürürlüğe konulduğu açıktır. Seçim sistemlerinin anayasal ilkelere ödünsüz uygunluğu yanında kimi zorunlu koşulları içermesi kaçınılmazdır. Sistemin doğasından kaynaklanan ve yüzdelerle konulan barajlar, ülke yönünden, seçme ve seçilme hakkını sınırlayıcı, olağandışı ölçülere varmadıkça uygulanabilir, kabul edilebilir ve aykırılığından sözedilemez belirlemelidir. Yasama Organının anayasal çerçeveye bağlı kalarak takdir ettiği sınırlama ve aşırı sayılmayacak düzeydeki baraja rakam ve oran olarak elatmak, yargısal denetimin amacıyla bağdaşmaz. Kaldı ki, %10'luk baraj yönetimde istikrar ilkesine uygundur ve temsilde adalet ilkesiyle de bağdaşmaktadır" sonucuna varmıştır¹⁰

Anayasa Mahkemesi'nin bu kararıyla seçim çevresi barajı iptal edilince, TBMM 23.11.995 tarihli ve 4138 sayılı Kanunla sadece XX. Dönem Milletvekili Genel Seçiminde uygulanmak üzere yeni bir seçim çevresi barajı öngörülmüştür.

Buna göre "bir seçim çevresinde kullanılan geçerli oyların toplamının %10'undan az oy alan siyasi partilere ve bağımsız adaylara milletvekilliği tahsis edilemez". Bu hükmü de Anayasa Mahkemesi iptal etmiştir. Yüksek

⁹ İbid., s. 47

¹⁰ İbid., s. 47-48

Mahkeme şöyle diyor; "... yüzdeler ya da başka sayısal ölçülerle anlatılan oranlar nedeniyle değil, oran ne olursa olsun ülke barajı varken ayrı bir çevre barajı Anayasaya aykırı bulunmuştur"¹¹.

Dikkat edilirse bu son kararlarıyla Anayasa Mahkemesi 1982 Anayasası'nın ilk uygulamaya başladığı zaman "istikrar" ve "yönetilebilir" demokrasi yönünde ağır basan tutumundan vazgeçerek "temsilde adalet" ilkesini kollayıcı bir tutuma girmiştir. Artık seçim sistemini belirlemede TBMM'nin tamamıyla serbest olduğu yönündeki İçtihadından vazgeçerek 1968'deki kararında belirttiği ilkelere dönmüştür. Bu şekilde bir nevi seçim sistemlerini belirlemede ve yasama organının öngörmediği bir seçim sistemini oluşturmada etkili bir konuma gelmiştir. Bir anlamda 1969, 1973 ve 1977 Milletvekili Genel Seçimlerinde uygulanan seçim sisteminin belirlenmesindeki role benzer bir rol üstlenmiştir.

Görülüyor ki, Anayasa Mahkememiz seçim sistemlerine yaklaşım biçimi konusunda kararlı bir çizgiyi takip etmemiştir. 1961 Anayasası döneminde bu Anayasa'nın ortaya koyduğu yetki dağılımından ve yeni dönemde yargı gücünün ağır basan etkenliğinden yararlanarak daha aktif ve bizce yanlış olan bir tutuma girerek TBMM'nin seçim konusundaki belli takdir hakkını dahi engellerken, 1982 Anayasasının devlete hatta topluma çeki düzen vermek isteyen genel havasından etkilenerek, keza bu Anayasa'nın kısmen hürriyetleri biraz kısıtlayan ve yargısal denetimi kısmen törpüleyen yaklaşımının tesirinde kalarak daha çekimser davranmış, TBMM'nin seçim sistemlerini belirlemede neredeyse sınırsız bir yetkiye sahip olduğuna varmıştır. Ancak bu tutumunu 1990'dan sonra değiştirmiş ve tekrar seçim sistemleri konusunda eski uygulamalarına dönmüştür. 1995'de Anayasada yapılan değişiklikle getirilen "seçim kanunları seçimde adalet, yönetimde istikrar ilkesine uygun olarak yapılır" prensibinin bu tarihten sonraki kararlarında etkili olduğu düşünülse bile, bu tarihten önceki kararlarına ne demeli?. Denilebilir ki, Anayasa Mahkemesi seçim sistemleri konusunda müstakâr bir içtihadı sahip değildir; bu konuda ifrad-tefrit havasının bulunduğunu söylemek yanlış olmasa gerektir.

¹¹ Bkz. E. 1995/36, K. 1995/60, K.T. 1.12.1995, RG. 7.12.1993-22486

IV - ÖNERİLEN SEÇİM SİSTEMLERİ

1 - İki Turlu Tek İsimli Çoğunluk Sistemi

Yapılan açıklamalardan anlaşıldığı üzere seçim sistemleri konusunda kabul edilebilir bir düzenleme ve ortak bir uygulama oluşmamıştır. Özellikle siyasi iktidarların kendileri için o seçim döneminde uygun olan seçim sistemini oluşturma gayretlen ve bunun sonucu neredeyse her seçime yeni bir seçim kanunu ile gidilmesi bu alanda yanlış ve doğruları görülmüş bir seçim sisteminin oluşmasını engellemiştir. Esasen bu konuda her siyasi partiyi memnun edecek bir sistem bulmak bir hayli zordur. Kaldı ki, olayın bir de "istikrar" boyutu vardır Türkiye'nin zoraki kurulan koalisyon ve azınlık hükümetleri ile kan kaybettiği inkâr edilemez; bundan kurtulmaya mecburuz.

Bu tıkanma karşısında son yıllarda arayışlar hızlandırılmıştır. Bu bağlamda üzerinde en çok konuşulan sistem "İki Turlu Çoğunluk Sistemi"dir.

Bilindiği gibi çoğunluk sistemi "tek adaylı dar bölge" sistemi ya da "liste usulü" şeklinde olabilmektedir. Basit bir çoğunluk aranırsa seçim tek turda bitirilebilmekte, şayet salt çoğunluk aranırsa genelde ikinci bir tura ihtiyaç göstermektedir¹².

Bir seçim çevresinden ne kadar milletvekili veya ilgili meclis üyeleri çıkacaksa o kadar adayın yer aldığı listenin tamamı için oy kullanılan liste usulü çoğunluk sistemi bizde 1950-1960 döneminde uygulanmıştır. Dar bölge tek isimli, tek turlu çoğunluk sisteminin beşiği İngiltere iken, tek isimli iki turlu çoğunluk sisteminin doğum yeri ise Fransa'dır. Bu ülkede bu sistem Üçüncü Cumhuriyet döneminde uygulanmış, daha sonra nisbi temsile dönülmüş fakat de Gaulle döneminde 1958 Anayasasıyla birlikte tekrar iki turlu çoğunluk sistemine geçilmiştir. 1986 seçimlerinde bir kez nisbi temsil sistemi uygulandıysa da tekrar eski sisteme dönülmüştür. Bîr dönem Sovyet Rusya'da da uygulanmıştır. Günümüzde dar bölge tek isimli basit çoğunluk sistemi İngiltere ve Amerika dışında, Almanya, Rusya, Bağımsız Devletler Topluluğu ve İtalya'da nisbi temsil sistemi ile birlikte uygulanmaktadır. Gerçekten, Almanya'da ve Rusya'da milletvekillerinin yarısı tek isimli, dar bölge ve tek turlu basit çoğunluk sistemi ile seçilirken, İtalya'da 1993'den beri senatörlerin ve milletvekillerinin 1/4'ü nisbi temsil, 3/4'ü çoğunluk sistemiyle seçilmektedir. Böylece her iki meclisin %75lik çoğunluğu dar bölge sistemi ile tek turlu olarak belirlenmektedir. Gene de 27-28 Mayıs 1994 gün-

¹² Bu konuda bkz. ARMAĞAN. S., a.g.e., s. 122 vd ; ATAR, a.g.e., s. 37 vd.

leri İtalya'da yapılan genel seçimlerde hiçbir parti, tek başına kazanamamıştır. Nisan 2006'da yapılan seçimde de, sol ve sağ ittifaklar yapıldığı halde neredeyse bu iki blok eşit parçaya bölünerek, İtalya'da yine sıkıntılı bir tablonun doğmasına neden olmuştur.

Ülkemiz için öteden beri dar bölge sistemini bazı yararları nedeniyle önerenler vardır; hatta iki türlü seçim sistemi ortaya atılmadan önce de bu sistemi ileri sürenler olmuştur. Dar bölge sisteminden beklenen başlıca yarar istikrarı sağlamaktır. Ayrıca seçmen-seçilen ilişkileri daha yakınlaştıracaktır. Zira o bölgeden tek kişi seçildiği için seçmen temsilcisini daha iyi tanıma fırsatı bulacaktır. Neticede parti ikinci planda kalacak, seçmenle daha yakın ilişki içinde olan o kişi parti tarafından aday göstermeye zorlanacak; esasen parti buna mecbur kalacak. Zira küçük farklarla seçim kazanıldığı için her parti seçmenin en çok sevdiği aday üzerinde duracaktır. Bu ilişki neticesinde vekil bölge halkının isteklerine daha duyarlı olacaktır. Seçmenle seçilen arasında ilişki doğrudan doğruya kurulabilme imkanı bulunduğundan demokrasi daha sağlıklı işleyebilecektir. Bu sistemde seçmenlerin hükümetin kurulması konusunda karar verme şansları nisbi temsilden daha fazladır. Çünkü nisbi temsil sisteminde seçmenler, partilerinin kiminle veya kime karşı birleşeceğini bilemezler. Gerçekten de, genelde başvurulmak zorunda kalınacak olan koalisyon, partilerin kuvvetleri oranına bağlı olduğundan bu da ancak seçimden sonra ortaya çıkacaktır¹³. Ayrıca iki türlü çoğunluk sisteminde bu saydığımız yararları ek olarak bir yarar da seçilenlerin en az %50'yi aşan bir çoğunluğa dayanmasıdır. Keza, ilk turda görülene göre oy kullanan seçmenin ikinci turda kendi düşüncesine yakın bulunduğu adaylar arasında akılcı bir tercih yapması mümkün olabilecektir. Bir başka yararı, birbirine yakın görüşleri savunan ve benzer programları olan partiler arasında seçimden önce işbirliği ortamının hazırlanmasıdır. Bu yolla seçimden sonra artık bir hükümetin kurulması da kolaylaşacaktır. Türkiye için bir yararının da, sağda ve solda bütünleşmeyi sağlayarak radikal partilerin e-lenmesi imkanı olacağı ileri sürülmüştür.

Dar bölgeli çoğunluk sisteminin bu yararları yanında bazı sakıncalarından da bahsedilmektedir. Seçmen ve seçilen yakınlaşması bir yarar olmakla birlikte bu durumda "iş takipçiliğinin" artacağı ileri sürülmüştür. Denilmektedir ki, milletvekili, seçmenlerinin sorunları ile yüklü olarak ve buna angaje kalarak parlamentoya girecektir. Bu nedenle parlamenterler yerel sorunları hatta kişisel sorunları ülke meselelerinin önüne geçirebilirler.

¹³ Bkz. ARMAĞAN, S., a.g.e., s. 130.

Parlamenteler üzerinde mahalli baskı ve etkiler artacağı için bölgecilik eğilimi doğabilir. Bu sistemin, yerel nüfuz sahibi kişilerin seçilmesine veya seçim sonuçlarını etkilemesine elverişli olduğu, özellikle mezhep ya da etnik grup ayrılıklarında seçim kalelerinin ve seçim hanedanlarının oluşacağı, bu yolla milletvekilliği hakkının babadan oğula, kocadan kariya geçeceği; seçim kampanyalarının belirli görüş ve programların yarışması yerine kişilik yıpratma mücadelesine dönüşeceği bir nevi “gladyatörler savaşı”nin gözlemleneceği ileri sürülmüştür¹⁴.

Öte yandan, milletvekilleri kendi güçlerine dayanarak seçildikleri inancında olduklarından partinin isteklerine uymayacakları için parti disiplini zayıflayabilir ve bunun sonucunda parlamentoda kaygan çoğunluklar oluşabilir. Böylece sistem, kendisinden beklenen istikrar ilkesi ile bağdaşmayan sonuçlar verebilir. Ayrıca, bir çoğunluk sistemi türü olarak bu sistemin adaletsiz sonuçlar verebileceği, iktidar ve muhalefet partilerinin aldıkları oylarla kazandıkları sandalye arasında “küp kanunu” denilen bir oransızlık görüleceği ilen sürülmüştür. Gerçekten bu sistemde seçilenlerin temsil kuvvetleri yani seçilmelerini temin eden oy miktarları eşit değildir; bu sistemde adaylar çok farklı çoğunluklarla seçilebilmektedir. Çoğunluğu elde eden partinin kazandığı sandalye sayısı aldıkları oyların çok üstünde olabilmektedir. Bu nedenle bu kanuna “küp kanunu” denilmiştir. Bazen reylerin daha azını alan parti parlamentoda daha çok milletvekiline sahip olabilmektedir¹⁵. Bu bağlamda 1957’de ülkemizde yapılan Milletvekili Genel Seçimlerini Örnek verebiliriz. Bu seçimde oyların %52’sini alan üç parti 188 milletvekili çıkarırken, Demokrat Parti oyların %48’ini alarak 422 milletvekili çıkarmıştır¹⁶. Benzer sonuçlar İngiltere’de sıkça rastlanmaktadır¹⁷.

Dar bölge sisteminde bazen kamu yararı bir tarafa bırakılarak bölgeleri belirlemede siyasi çıkar ön plana geçebilir. Birbirine karşı iki seçim çevresinde bir önceki seçim sonuçlarına bakılarak iktidar partisi kendi lehine oynamalar yapabilir. Amerika’da bu uygulamayı 1812’de, Massachusetts Eyalet Başkanı Elbridge Gerry başlattığı için bu yönteme “Gerrmandering¹” denilmiştir. Gerry, kendi partisini kollamak için bir önceki seçim sonuçlarına

¹⁴ Bkz. Hikmet Sami Türk’ün konuşması, “Nasıl Bir Seçim Sistemi” Türk Hukukçu Kadınlar Derneği Yayını, İstanbul, 1994, s. 14

¹⁵ İbid., s. 15-16.

¹⁶ ARMAĞAN, S., a.g.e., s. 132.

¹⁷ Bkz. TÜRK, H.S. a.g.k., s. 17. İngiltere’deki bu tür sonuçlar konusunda bkz. KENDALL, M.G. STUART, A., La Loi du Cube dans Les Elections Britanniques, Revue Française de Science Potitique, 1952, No: 2

bakarak adeta sürüngen bir canlıyı andıran bozuk şekillere sahip yeni seçim çevreleri oluşturmuştur. Bu yöntem 1958'de Fransa'da De Gaulle taraftarlarına üstünlük sağlamak için kullanılmıştır¹⁸.

Bu tür bir sorun bizde de görülebilir. Ayrıca, Türkiye henüz hızlı ve sağlıklı bir kentleşme süreci içinde olan ve oldukça hızlı bir nüfus artışı yaşayan bir ülkedir. Bu nedenle ülkemizde büyük bir ihtimalle her seçim öncesinde seçim çevrelerinin yeniden belirlenmesi zorunluluğu ortaya çıkacaktır¹⁹.

Seçim çevreleriyle sık sık oynanmasından muzdarip olan ABD, İngiltere ve Fransa gibi ülkeler bazı çareler aramaya başlamışlardır, örneğin Fransa'da, bu konuda bir kanun çıkarılmıştır. Bu kanuna göre her seçim çevresi yaklaşık 92 bin kişiden oluşacak ve seçim çevreleri arasında en çok %20'lik bir oynama olabilecek. Bu durumda bir tarafta 80 bin seçmen varsa diğer tarafta en çok 100 bin olacaktır. 577 seçim çevresi bu kısıtlara göre belirlenecek. Tabii ki bu yasa Anayasa Mahkemesi'nin denetiminden geçirilmektedir.

İngiltere'de seçim çevrelerinin belirlenmesi özel bir komisyona verilmiştir.²⁰ Bu konuda hazırlanmış olan bir kanunu parlamentonun her zaman değiştirme yetkisinin bulunduğu da gözden uzak tutmamalıyız.

Daha çok tek isimli ve tek türlü çoğunluk sistemine karşı yöneltilen bu tür eleştirilere ek olarak tek isimli iki türlü çoğunluk sistemine karşı bazı eleştiriler yapılmaktadır. Denilmektedir ki, bu sistem temelde partilerin anlaşmasına bağlıdır. Yani seçmen ikinci turda sanıldığı kadar serbest değildir. Bu turda partiler, zayıf oldukları yerlerde ittifak yaptıkları partileri desteklerler, güçlü oldukları yerlerde o partilerden destek alırlar. Bu nedenle partili seçmenler, ikinci turda kendi partilerinin tavsiyeleri veya onların pazarlıkları ve anlaşmaları doğrultusunda oy kullanırlar. Sadece "yüzen oylar" dediğimiz kararsız seçmenler, ikinci tur için yeni bir değerlendirme yaparlar. Partili seçmenler ise ikinci turda yine sağda veya solda bir partiye oy vermek zorunda kalacaklardır. Bu tür bir pazarlığın ahlakî sakıncaları üzerinde durulmuştur. Fransa'da bazı adayların çekilmeyi en yüksek fiyatı

¹⁸ Bu konuda bkz. KARAMUSTAFAOĞLU, T., Seçme Hakkına Demokratik İlkeleri, Ankara, 1970, s. 112; COTTERET, J M - EMERİ, C, Les Systemes Electoraux, Paris 1970, s. 32 vd.

¹⁹ TURK, H. S., a.g.k., 5; 15.

²⁰ Bkz. Süheyl Batum'un konuşması, "Nasıl Bir Seçim Sistemi", Türk Hukukçu Kadınlar Demeği Yayınları, İstanbul, 1994. s. 25

ödeyenlere sattıkları görülmüştür²¹. Bu durum “kötü trampası” olarak nitelendirilmiştir²². Bu nedenle bu sistemde de parti sayısı azalmamaktadır.

Öte yandan, yalnızca iki adayın katıldığı bir ikinci tur sağda ve solda ikili kutuplaşmaya yol açabilir. Böylece ikinci tur, iki kutup arasında bir düelloya dönüşebilir İkinci tur beklenmedik bazı uygulamaları da getirebilir, örneğin merkez sağda ve soldaki bazı partiler, aşırı sağ veya solun oylarını almak için onlara ödün vermeye yönelebilirler. Bazı partiler, yakın rakiplerinin kazanmaması için karşı tarafı desteklemeye dahi gidebilirler; neticede olağandışı ittifaklar ortaya çıkabilir Kaldı ki, ikinci turda radikal partilerin elenmesi de kesin değildir Eğer böyle bir parti yeterli seçmen tabanına sahipse, daha birinci turda bile öne çıkabilir. Nitekim Cezayir’de İslâmi Selâmet Cephesinin seçimi kazandığı daha birinci turda belli olmuştur²³.

Fransa’da Beşinci Cumhuriyette ikinci tur için baraj öngörüldüğü halde yapılan 9 genel seçimden 5’inde hiçbir parti tek başına hükümet kurabilecek bir parlamento çoğunluğu elde edememiştir.²⁴ Denilebilir ki, ülke genelinde iki turlu çoğunluk sisteminin partiler açısından doğurduğu sonuçlar tek turlu çoğunluk sisteminden çok nisbi temsile benzemektedir.

Ülkemizde iki turlu çoğunluk sisteminin pek uygulaması yoktur. Sadece 1920 seçimlerinde bir kez tatbik edilmiştir.

Bu şekilde iki turlu ve tek turlu çoğunluk sistemini savunanların gerçek niyetleri hükümet istikrarını temin etmek olduğunu görmüş olduk. Buna karşılık denilmektedir ki, “hükümet istikrarını” sağlasak bile “siyasî istikrarı” sağlayamayabiliriz. Nitekim İtalya’da hükümet istikrarı olmadığı halde, siyasî istikrar vardır. Keza, 1945’den bu yana Japonya’da hükümet istikrarı yoktur; hükümetler İktidarda 7-8 ay kalabiliyor. Buna karşılık Japonya’da siyasî istikrar vardır.²⁵

2 - İki Tercihli Usul (Alternatif Oy Sistemi)

İki turlu seçim sisteminin mali bir külfet olduğu belirtilmektedir. Nitekim 1991 seçimlerinde bir milletvekili için ortalama 1 milyar TL masrafın yapıldığı, iki tur olduğu takdirde bunun 5-6 milyara çıkacağı, bunu Türk ekonomisinin kaldıramayacağı ileri sürülerek, iki turlu seçim yerine “İki

²¹ TÜRK. H.S., a.g.k., s. 18-19

²² ARMAĞAN, S., a.g.e., s. 125. COTTERET, J M -EMERİ, C., a.g.e., s. 56

²³ TÜRK, H.S., a.g.k., s. 18-19

²⁴ CADART, J . Institutions Politiques et Droit Constitutionnel, Paris, 1979-1980, C. I, 233

²⁵ Bkz. Ersin Kalaycıoğlu’nun konuşması, "Nasıl Bir Seçim Sistemi", Türk Hukukçu Kadınlar Derneği Yayınları, İstanbul, 1994, s. 35

Tercihli" usulün uygulanmasının daha iyi olacağı belirtilmiştir. Bu usul İrlanda, Malta ve Avustralya'da Senato seçimlerinde uygulanmaktadır. Bu sistemde sandık başına giden seçmen tek oy yerine iki oy vermekte yani birinci tercih budur, ikinci tercih şudur demektedir. Böylece iki türlü seçim tek tur altında gerçekleştirilecek ve yukarıda sözünü ettiğimiz masraf bu şekilde önlenecektir.²⁶

3- Çift Oylu Alman Usulü

Düşünülebilecek bir başka formül bugün Rusya'da, Almanya'da ve İtalya'da uygulanan sistemleri takip etmektir. Yukarıda belirttiğimiz gibi, Rusya'da ve Almanya'da parlamento üyelerinin yarısı nisbi temsille yarısı da çoğunluk sistemiyle tespit edilmektedir. İtalya'da ise Meclisin 1/4'i nisbi temsille, 3/4'ü tek isimli tek turlu çoğunluk sistemiyle belirlenmektedir. Yani Meclisin %75'i çoğunluk sistemiyle oluşturulmaktadır; yine de koalisyonlardan kurtulamamışlardır

Buna rağmen bir çözüm olabilir düşüncesiyle Alman Sistemi düşünülebilir denilmektedir. Bu sistem çoğunluk ve nisbi temsil arasında dengeli bir kaynaştırma yapmakta ve seçmenlerin hem adaya hem de siyasi partiye oy vermesini gerçekleştirmektedir. Bu sistem, temsilde adalet, partilerin etkinliği ve adayın serbestliğini bağdaştırabilmektedir. Bu usulde, 496 üyeli, Federal Meclisin (Bundestag)²⁷, yarısı yani 248 milletvekili "küçük seçim çevrelerinden" dar bölge esasına uygun olarak tek isimli tek turlu çoğunluk sistemiyle seçilmektedir. Geriye kalan 248 üye ise daha büyük seçim çevrelerinden üstelik nisbi temsil sisteminin en kuvvetli ortalama usulü²⁸ ile seçilmektedir.²⁹

Seçmen bir oy pusulası üzerinde iki tür oy kullanmaktadır. "birinci oy" seçim bölgesi adayı için, "ikinci oy," da eyalet listesi için verilmektedir. 1956 yılında seçim kanununda yapılan değişiklikle büyük seçim çevrelerinde bir partinin nisbi temsile göre sandalye bölüşümüne katılabilmesi için, ya ülke

²⁶ İbid., s. 37

²⁷ Bu sayı iki Almanya'nın birleşmesinden sonra 1990 Aralık ayında yapılan seçimlerde 656'ya çıkarılmıştır.

²⁸ Bu usul büyük partilerin lehine işler.

²⁹ Alman Sistemi hakkında bkz. ÇAM, E. Devlet Sistemleri İstanbul 1993, s. 310-311; CADART, J., a gıre, c. I, s. 240. 248-249; COTTERET, J., M -EMERİ, C., a.g.e., s. 80

çapında kullanılan geçerli oyların en az %5'ini elde etmesi³⁰ ya da küçük seçim çevrelerinden en az üç milletvekilliği kazanmış olması aranmaktadır³¹. Almanya'da uygulanan bu sisteme "çift oy usulü", "kişiselleştirilmiş nisbi temsil sistemi" gibi adlar verilmektedir.

4- Mevcut Sistemin Islahı

Öneriler arasında, yeni bir seçim sistemi aramak yerine mevcut sistemin ıslahı gerektiği de yer almaktadır. Bu teklifte nisbi temsil sisteminin yozlaştırılmış kısımlarının giderilmesi önerilmektedir. Şu ya da bu partiyi ekarte etmek, şu veya bu hesaplara dayalı sistemler yerine ülkede temsil edilen meşru görüşlerin parlamentoya adil bir biçimde yansımaları sağlamanın daha doğru olacağı belirtilmektedir.

Bu anlayışa göre, seçim sistemlerinin amacı sağ veya solda birleşmeyi sağlamak olmamalıdır; bu bir sonuç olabilir. Partilerin kendilerinin yapmadıklarını seçmenden ve seçim sisteminden beklemelerinin yararı yoktur. Askeri Müdahalenin etki etmediğini göstermek için, 1965 yılında Adalet Partisi'nin tek başına iktidar olmasını önlemek için milli bakiye sisteminin getirildiği; fakat tam tersine bu partinin daha güçlü olarak iktidara gelmesi örnek verilmektedir. Bu nedenle seçim sistemleriyle böyle kısa vadeli hesaplarla oynamanın doğru olmadığı söylenebilir³².

Denilmektedir ki, parlamenter rejimle yönetilen demokratik ülkelerde %40 civarında oy oranının bir partinin tek başına hükümet kurmasına yeterli bir çoğunluk olduğu konusunda bir görüş birliği vardır³³. Bir araştırmaya göre 21 ülkede yapılan incelemede görülmüştür ki, nisbi temsil sistemini uygulayan ülkelerde hangi formülü ne şekilde uygularsanız uygulayın oyun %48'ini alan parti iktidara gelebilmektedir. Bu nedenle iktidara gelmesini istemediğimiz bir parti %48'lik oyu yakaladığı an iktidara gelmesi önlenemez çoğunluk sisteminin uygulandığı yerlerde, örneğin İngiltere'de, %37 oy ile iktidara gelinebilmektedir. Şu halde, seçim sistemi ile engelleme ancak belirli sınırlar içerisinde yapılabilir; daha fazlası beklenmemelidir³⁴.

³⁰ Takip ettiğimiz kadarıyla, iki Almanya'nın birleşmesinden sonra Alman Anayasa Mahkemesi bu baraj uygulamasının parlamento tarafından kaldırılması gerektiği sonucuna varmıştır.

³¹ ÇAM, E., a.g.e., s. 311

³² TÜRK, H.S., a.g.k, s. 45

³³ İbid., 46

³⁴ KALAYCIOĞLU, E., a.g.k., s.35

Bu durumda genelde %40 oy alacak bir partinin tek başına hükümet kurmasına İmkân verecek bir seçim sisteminin aranmasına çalışılacaktır. Eğer böyle bir çoğunluk oluşmıyorsa, o zaman koalisyon zorunludur.³⁵

Netice itibariyle, bu öneride d'Hondt sistemin işletilmesinde bazı aritmetik oyunlarla şu teklifler yapılmaktadır: Birinci formül "1,5'la başlayan yarımsar aralı aritmetik dizi ile bölme" formülüdür. Buna göre her partinin aldığı oy sayısı sırasıyla 1,5, 2, 2,5, 3 ve 3,5 ile bölünür ve çıkan paylar, d'Hondt sisteminde olduğu gibi sıralanır. Böylece bölenler küçük kaldığı ölçüde elde edilen paylar büyüyeceği için; küçük partilerin ulaşamayacağı bir eşik oluşmaktadır. Bu sistem, büyük partilere aşağı yukarı %10-15 arasında bir prim sağlamaktadır. Bu formül, aynı zamanda çevre barajı yerine geçen, doğrudan doğruya kendisi bir baraj içeren, daha doğrusu d'Hondt sisteminin yapısındaki gizli barajı bir miktar daha yükselten bir sistem oluşturmaktadır. İkinci alternatif, d'Hondt sistemindeki büyüklük sırasını bölme yerine çarpma işlemi ile elde etmektir. Matematikte büyük sayıyla çarpımlar, daha büyük sonuçlar verir. Bu noktadan hareket ederek önerilen formül, "azalan tam sayılı aritmetik dizi ile çarpma" formülüdür. Buna göre her partinin aldığı oy sayısı, bir seçim çevresinin çıkaracağı milletvekili sayısından başlayarak, örneğin 7, 6, 5, 4, 1 gibi azalan tam sayılı bir aritmetik dizi ile çarpılır ve elde edilen çarpımlar, büyükten küçüğe doğru sıralanır. Bu formül de, büyük partiler lehine %12-15 arasında bir avantaj sağlamaktadır. Bu şekilde %40 dolayında oy alan bir parti tek başına hükümet kurma imkânına kavuşacaktır³⁶. Esasen bu bir hesap işidir; nitekim seçim sistemlerini matematikçiler bulmaktadır.

Öte yandan, partiler arasında "propaganda" eşitliğinin sağlanması; partilere devlet yardımının yapılmasında, ilgili partinin milletvekili sayısının değil, önceki seçimde kazandıkları oyun esas alınması; siyasî partiler arasında seçimlerde işbirliği yasağının kaldırılmasının gereği vurgulanmıştır.³⁷ Ayrıca, partilerin finansman kaynakları ve seçim harcamaları bilinmemektedir. Oysa Avrupa ülkelerinde ve ABD'de bu konuda özel yasalar çıkarılmıştır; örneğin Fransa'da eski Kültür Bakanı'nın seçim harcamaları belli limitleri geçtiği için milletvekilliği iptal edilmiştir. Benzer bir kanun Belçika'da çıkarılmıştır³⁸.

³⁵ TÜRK, H. S., a.g.k., s. 47.

³⁶ İbid., s.48

³⁷ İbid., s.50. Ayrıca bk. YUZBAŞIOĞLU, N. ., Türkiye'de Uygulanan Seçim Sistemleri, İHFM, C. IV, 1996, S. 149-150

³⁸ KALAYCIOĞLU, E., a.g.k., s. 61

Görülüyor ki, seçim sistemi konusunda herkesi ve özellikle her siyasi partiyi tatmin etmek mümkün olamamaktadır. Yukarıda ana hatları ile özetlediğimiz teklifler de esasen nisbi temsil sistemi ile çoğunluk sisteminin muhtelif unsurlarını törpüleyerek oluşturulmaya çalışılan karma rejimlerdir. Gerçi diğer ülkelerin de yaptığı şey bundan farklı değildir. Kısacası hangi seçim sistemi önerilirse önerilsin mutlaka bazı yönlerden eleştiri alacaktır.

5- Siyasi Partilerin Görüşleri (Ortak Noktalar):

- Kadınların parlamentoda temsil oranının artırılması gereklidir.
- Milletvekili seçilme yaşı 25'e indirilmelidir.
- Seçim barajı %5 - %7'ye düşürülmelidir.
- Kamu görevlilerinin seçime katılabilmeleri kolaylaştırılmalı.
- Siyasi partilerin seçim ittifakı yapabilmeleri sağlanmalı.
- Milletvekili adaylarının tesbitinde seçmenlerin de seçime katılabilecekleri bir önseçim düzenlemesi yapılmalı; Siyasi Partilerden Genel Merkezlerine milletvekili kontenjanı tanınmalı.
- Seçim Bölgeleri yeniden belirlenmeli.
- Bugünkü seçim kanunu ıslah edilmeli ve çok sık seçim kanunu değiştirilmemeli.
- TBMM'ndeki milletvekili sayısı değiştirilmemeli.
- Türkiye milletvekilliği getirilmeli.
- Yurtdışında yaşayan Türklerin seçimlerde oy kullanabilmelerine olanak sağlanmalı.
- Seçmenlerin tercihi oy kullanabilmesi yönünde değişiklik yapılmalı.

6- AK Partinin Görüşü :

a) Siyasi Partiler Kanununda Değişiklik;

Partimiz, siyaseti topluma hizmet etmenin bir aracı olarak görür. Siyasetin kirlendiği, siyasi alanın iyice daraltıldığı ülkemizde; siyasetin ve siyasetçinin yeniden saygın ve güven veren bir konuma getirilmesi gerçekleştirmek istediğimiz bir hedeftir. Siyasetin dürüstlük ve liyakati esas alan bir yapıya kavuşturulması, siyasi finansmanın denetlenebilir ve şeffaf olması, ülkemizdeki siyaset kurumunun en temel ihtiyacıdır.

Siyasi partiler, halkın sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel taleplerini devlete ileten ve devlet mekanizmasını bu doğrultuda çalıştırmak üzere iktidara talip olan sivil kuruluşlardır. Halkın gündemini, yasama ve yürütme organlarının gündemine taşımak siyasi partilerin asli görevidir.

Siyaset, bir toplumun bugününü doğru kurallar ve yöntemlerle inşa etme ve geleceğini de doğru projelendirme iradesidir.

Partimiz, Türkiye'deki siyaset anlayışının tümünden gözden geçirilmesi gerektiğine inanmaktadır. Siyaset anlayışımıza göre milletin iradesi esastır. Millet iradesini gölgede bırakacak hiçbir uygulamaya müsamaha gösterilemez. Siyaset ve siyasetçiye güvenin ve itibarın yeniden tesis edilmesi şarttır.

Bu amaçla;

- Siyasi Partiler Kanunu değiştirilerek çağdaş demokratik anlayışın gereklerine uyumlu hale getirilecektir.

- Partilerin teşkilatlanmaları, üyelikleri, aday tespitleri ve mali yapıları şeffaf olacaktır.

- Partilerin hesapları ve adayların seçim harcamaları şeffaf ve denetlenebilir olacaktır.

- Parti içi demokrasi bireyin ve azınlık görüş sahiplerinin hukuku ve demokratik yarışma hakları sağlanarak geliştirilecektir.

- Siyasi Parti yasakları ve siyasi partilerin kapatılması ile ilgili hükümler, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararları ve Venedik Komisyonu'nun çizdiği ilkeler çerçevesinde yeniden düzenlenecektir.

b) Seçim Kanununda Değişiklik;

- Vatandaşların ve partili üyelerin özgürce seçme ve seçilme hakları tüm unsurlarıyla gerçekleştirilecektir,

- Milletvekili seçilme yaşı 25'e indirilecektir,

Daraltılmış bölge ve tercihli seçim sistemi getirilecektir,

Parti adaylarının tespitinde tüm üyelerin katılımıyla yapılacak ön seçim sistemi esas alınacaktır,

Siyasetin kirlenmesini önleyen yasal düzenlemeler yapılacaktır,

Siyaset bir rant aracı görüntüsünden kurtarılacaktır,

Seçimle gelen herkesin kanunen vermek zorunda olduğu mal bildirimini şeffaf olarak kamuoyunun bilgi ve denetimine sunulacaktır,

Milletvekili ve bakanların yargılanmaları önündeki anayasal engeller kaldırılacak; dokunulmazlık, tüm kamu görevlilerinin yargılanabilmeleri önündeki engeller ve ayrıcalıklarla birlikte ele alınacak ve milletvekillerinin meclis çalışmalarındaki oy ve sözlerine inhisar ettirilecektir,

Siyaset alanının daraltılmasına ve saygınlığının gölgelenmesine dönük tüm teşebbüslere karşı kararlı bir politika izlenecektir.

c- Yapılanlar ve Bazı öneriler

Anayasa Mahkemesince, 25 ve 26 Nisan 2006 tarihinde düzenlenen seçim sistemleri üzerine bazı önerilerde bulunmadan önce bütün katılımcıları saygıyla selamlıyorum.

Ben bir siyasetçiyim, ama aynı zamanda bir akademisyenim, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesinde 30 yılı aşkın öğretim üyeliği yaptım. Hukuk Fakültesinde nedense şansına hep seçim ve seçim sistemleri konusunun anlatılması düşerdi. Özellikle son 10 yılda öğrencilerimize seçim sistemiyle ilgili konuları anlattım. Dolayısıyla bu konu üzerinde epeyce bir bilgi birikimimiz bulunmaktadır.

Seçimle ilgili olarak çoğunluk ve nispi temsil diye iki model bulunmaktadır. Araştırmalarım göre biri istikrar, diğeri adalet olmak üzere İki seçim sistemi arasında seksen çeşit aşı modeli bulunmaktadır. Bu modellerden; barajlı, barajsız ya da ona benzer kontenjan aday dersiniz, bölge barajları dersiniz, çeşitli şekillerde aşılarak modeller türetilmiştir. Bu modellerden son dönemlerde yaygın olanı, çoğunluk ile nispi temsil sistemin bir araya getirilmesiyle oluşturulan karma uygulama modelleridir. Almanya ve Rusya'da yarısı nispi temsil yarısı çoğunlukla seçilen, İtalya'da 3/4 çoğunluk sistemi 1/4 nispi temsil sistemiyle seçilen türler uygulanmaktadır. Bu bağlamda; Türkiye'de; 1970-80, arasındaki 10 yıllık sürede 12 tane hükümet kurulmuş, Fransa'da 70 yılda 104 hükümet kurulmuştur.Sonunda yarı başkanlık modeline geçerek biraz nefes almaya başlamıştır. Türkiye karma seçim modellerine özellikle 80'den sonra geçebildi. Seçim sistemi üzerinde Türkiye yedi çeşit model uygulamış, bu modellerin bir kısmı adalete yakın bir kısmı istikrara yakın diğerk kısmı da şimdiki gibi karma şekildedir. Ülkemizde 1950'den günümüze kadar seçim sistemiyle ilgili tartışmalar yapılageldi. Uygulamaya baktığımız zaman evvela nispilek derecesi en yüksek olandan başlamış ve en doruk noktaya kadar çıkmış yani, %10'luk baraj ve çevre barajı, kontenjan adaylığı gibi birtakım beslemelerle sonunda, 95'ten sonra, baraj orta yola çekilmiştir. Bugün %10'luk barajın doğru bulunmadığı ve dolayısıyla tartışıldığını görmekteyiz.

Anayasa Mahkemesi'nin seçim sistemleri ile ilgili tutumunda istikrarlı bir yaklaşım sergilediğini görememekteyiz. Anayasa Mahkemesi, 1961 Anayasası'nın ve 1982 Anayasası'nın getirdiği o günün konjoktüründen ister istemez etkilenmiştir: Yargıçlar da insandır hiçbir şeyin etkisinde kalmaz demeyi doğru bulmuyorum. Olağanüstü dönemleri düşünün, dışarıda bir-

çok olay var, siz oturmuş karar veriyorsunuz, tabii ki gönül ister ki o günün psikolojik durumunun dışında kalınarak karar verilsin, ama realite her zaman böyle olmuyor. Anayasa Mahkemesi'nin 68 döneminden önceki kararlarına baktığımızda kabul ettiği tek seçim modeli nispi temsil sistemidir, en küçük barajı dahi hiçbir şekilde uygun görmemiştir. Halbuki aynı yıllarda Amerika'da, İngiltere'de çoğunluk modeli uygulanıyordu, oralarda da bu durum eleştiri konusu olsa da sistem yıllardan beri tatbik ediliyordu. Buna karşılık ise, aynı dönemde İtalya ve Almanya nispi temsili modelini uyguluyordu. Şimdi diyebilir miyiz ki bu sistem nedeniyle Almanya'da ve İtalya'da demokrasi daha iyidir de Amerika ve İngiltere'de demokrasi daha zayıftır. Anayasa Mahkemesi 1984 yılında, 1968 tarihli kararın tam aksine bir karar verdi ve 1/10'luk gibi çok farklı olan, %10'luk barajdan çok daha ağır olan, alınan oyların 1/10'unun atılmasını anayasaya aykırı görmeyerek uygun buldu ve bunu da istikrar adına yapmış oldu. Yüksek Mahkememiz 1995 yılına kadar, (1986-1987) istikrar ilkesinin üzerinde durduğunu görüyoruz. 1995'e geldiğinde artık çevre barajlarını 1963'ten sonraki kararlarında olduğu gibi, buna gerek olmadığını, çifte barajın olamayacağını olsa olsa belki bir genel barajın olacağını, %10'luk barajı da bu anlamda anayasaya aykırı görmeyerek uygun bulmuştur; %10'luk ülke barajını yasama organının takdir hakkı içinde görerek müdahale edemeyeceğini belirterek kararında şöyle bir ifadeye yer vermiştir; "...Halkın serbest irade yollarını tıkayacak ve/veya siyasi hayatın cereyanını bir tek partinin tekeline bırakacak ve çok partili rejimi yok edecek düzenlemelerde bulunmadıkça, yasama organının belli seçim usullerinden herhangi birisi üzerinde karar vermesi mümkündür..." diyor. Anayasa Mahkemesi 1961 Anayasası'nın verdiği özgürlük havası çoğulculuk ve 1950-1960 dönemindeki kimi sıkıntıları da biraz öne çıkararak ya da onun etkisinde kalarak nispi temsili tutmuş ama daha sonraki dönemlerde de 1982 Anayasası'nın etkisinde kalarak getirilen barajları biraz daha ehvenişer gördüğünü gözlemliyoruz.

Seçim sistemleriyle siyasi hayat arasında kurulan ilişkide en tartışmalı konu, seçim modelinin istikrarlı hükümet sistemi ile bağlantısı nedir? Duverger ve Hermans'ın yaklaşımına göre en önemli etken seçim modelidir. Lipset ve Rokkan buna karşı çıkararak asıl etkenin toplumdaki sosyal bölünme olduğunu iddia etmektedirler. Türkiye'deki uygulamalara baktığımızda siyasi partiler yelpazesi, hükümet istikrarı gibi konularda her iki görüşünün etkisinin bulunduğu gerçeğini göstermektedir. Türkiye'ye hangi seçim modelini getirirsek getirelim neticede siyasi parti sayısının azalmadığı, aksine parti sayısının sürekli arttığı görülmektedir. Örneğin, Adalet Partisi, milli bakiye sistemi gibi en nispi temsil modelinde de iki kez tek başına iktidara

geldiği bilinmektedir. Demek ki bu ilkeler tek başına belirleyici olmuyor. Buna karşılık siyasi istikrarda sanki şöyle bir yaklaşım var: Birakalım istediği kadar parti meclise girebilsin; siyasi istikrar hiçbir şekilde tek başlı hükümet gibi algılanmamalıdır. Bu doğru olabilir; yani ilk etapta sosyo-ekonomik, modernleşme, gelişmişlik düzeyi, şehirleşme hızı bunlarla beraber düşündüğümüz zaman tabii ki bu doğrudur, ama acaba bu noktaya gelmede tek başına bir hükümetin vatandaşa vaat ettiği programı dört sene beş sene uygulamasının hiç mi katkısı yok bunlarda; acaba, hiç böyle bakıldı mı olaya? İşte Japonya örnek verilir, Kuzey ülkeleri, İskandinav ülkeleri örnek verilir, beş altı milyon nüfuslu Konya kadar toprağı olan yerler 20 bin kusur dolarlık GSMH' leri vardır. Bizim ülkenin bulunduğu konumu düşünün, ateş çemberinin tam ortasında 70 milyonluk bir ülke, acaba bu aynı şey midir?

Benim gözlemime göre, bir ülke ne zaman gelişmişse anayasa ve yasaları kısıyor. Peki şu mudur, anayasayı kısa yazalım gelişmiş olalım var mı böyle bir şey. Herhalde evvela gelişeceksin sonra kısa yazacaksın. Seçim sisteminin anayasada düzenlenmesi meselesine, oldu bitti karşı çıkmışımıdır. Yasama organının Türkiye gibi kaygan zeminlerde gerekiyorsa ufak tefek oynamalar yapmasının önünü açmamız lazım. Anayasanın 67. maddesi ne diyor? Seçimde adalet, yönetimde istikrar. Nasıl sağlayacaksın bunu? Bunun anlamı nedir diye sorarsanız ne olsun ne ölsün, sürünsün demektir. Bunun başka bir izahı yok; benim şahsi kanaatim budur. Söylenmesi çok güzel, şiirimsi bayağı hoş da bir şey yaz oraya as ama uygulamaya geldiğin zaman içinde çıkılması zor bir kural gibi gözüktüyor ve Anayasa Mahkemesi, 1995 ten sonra bu anlamda çok ciddi bir şekilde seçim sistemleri üzerinde yasama organının takdir hakkına müdahale imkanı vermiştir. AK Partinin de programında olan daraltılmış seçim sistemi ya da kimi partilerin programında olan dar bölge seçim sistemine geçildiğini düşünelim; geçemezsiniz, anayasaya aykırı olur. Siyasi partilerimizin, seçim programlarına ve beyannamelelerine baktığımız zaman partilerin, genelde yukarıda özetlediğimiz tespitlerinin bulunduğunu görmekteyiz. Bazıları üzerinde duralım.

Kadınların parlamentoda temsil haklarının arttırılması gerekir, doğrudur. Gerçekten %4,6 gibi oldukça kötü bir orandır. Şu an ülkemizdeki durum Uganda falan deriz %17 orada ve Mısır, Yemen bizden hemen sonra gelebiliyor. Arap Dünyasının toplamında bile ortalamasını aldığı zaman bizim üstümüzde bir durum ortaya çıkar. Kadınların temsili mahalli bazda çok daha düşük, %1 bile değil ve tek bir ilde Tunceli'de Belediye başkanı kadın ve sayı olarak da oldukça azdır. Bu durum acaba kadınlara seçme ve seçilme hakkını geç vermemizden mi kaynaklanıyor. Hayır. 1928 yılında

İngiltere verdi, 1934'te biz verdik, 1946'da Fransa verdi, 1972'de İsviçre verdi. Demek ki pek bununla alakalı değil. Peki hanımlar bu işi çok istemiyorlar mı? Yasal bir engel yok isteyip istemediklerini çok bilemiyoruz. Kadınların temsil oranına baktığımızda, Dünya ortalaması %10, Avrupa ortalaması %20. Tabii Avrupa Konseyinin bu konuda tavsiye kararları var %30, %40 diyor ama %30'a razı geliyor. Anayasa'nın 10'uncu maddesinde, 2004 yılında (iktidar, muhalefet) elbirliğiyle yaptığımız değişiklikle, kadınlar ve erkekler eşittir dedik, bu eşitliği vurgulamak için kadınlar kelimesine dikkat çekmek için Anayasa Komisyonu Başkanı sıfatını da kullanarak öne aldım. Bir çok Anayasa erkekler ve kadınlar diye başlamaktadır. Devamına devlet bu konuda gerekli tedbiri alır hükmünü koyduk. Komisyon tartışmalarında,devletin alacağı tedbirler anayasaya aykırı olmaz ifadesi konsun dendi ama oraya da çok giremedik, dünyada da bunun çok örneği yok, Fransa biraz buna benziyor, biraz Belçika'da var başka ülkelerde de öyle dondurucu bir şey yok. Zannediyorum Fransa bilindiği gibi Anayasa Konseyi'nin Kota Kanunu'nu iptalinden ve anayasaya aykırı bulunmasından sonra mecburen onu anayasaya o şekilde yazmak durumunda kaldı.

Kadınların temsili konusunda bir kota konulup konulmayacağı ve AK partinin bu meseleye bakışını değerlendirecek olursak; AK Parti prensip olarak kota kelimesini kullanmamaktadır. Ayrıca, Türkiye'nin 1986 yılında kabul ettiği 1979 tarihli "Kadınlarla Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesinde (CEDAW); kadınlar lehine kotanın öngörüüleceği konusunda hüküm bulunmaktadır. Türkiye Sözleşmeyi 1986'dan itibaren uygulamaya başlamış, 1999 yılında Sözleşmeye çekince konamaz hükmü getirilmiştir. Bu Sözleşme bizi bağladığına göre, yürürlükteki kanunlarla çelişse dahi Anayasanın 90'ıncı maddesi gereğince, (kanun-sözleşme çatıştığı zaman) lehe olan sözleşmeye öncelik vermek gerekecektir. Bunları alt alta, üst üste koyup okuduğumuz zaman kadınlar lehine bir durum ortaya çıkarmaktadır. Bu bağlamda, seçim kanunlarında kadınlar lehine bir kotanın öngörülmesi Anayasaya aykırı olmayacağıdır.

AK Parti uygulamada kotayı fiilen yapmaya çalışmaktadır. Yani şu anda mesela MKYK'de %30 gibi bir temsil; yine il ve ilçe bazında yönetimde %30, 25-30 gibi bir temsil, tabii her bölgede aynı kolaylığı sağlayamıyoruz ama buna zorluyoruz. En azından kadınlar hiç olmazsa kendileri gelmiyorsa -biz getirelim- şeklinde zorlamalı olarak ne kadar uygundur onu bilmiyorum fakat bilinen bir gerçek var ki; seçim kotası uygulayan ülkelerde kadınların temsil oranı yükseliyor, kotayı kaldırdıkları zaman kadın temsil oranı düşüyor. Bunun istisnası da İskandinav (İsveç, Norveç gibi) ülkeleri başta kota uygularlardı sonra indirdiler buna rağmen kadınların temsil oranı

düşmedi; demek ki sadece yasalara kota konması yeterli değil ayrıca sosyolojik olarak benimsenmesi gerekmektedir. Balkanlarda ise durum farklılık arz etmekte seçim kotası uygulandığı zaman temsil oranı %25'e çıkmış, kotaları kaldırdıkları zaman ise temsil oranı %5'e düştüğü görülmüştür. Kadınların iş hayatına katılımına baktığımızda bir farklılığının olduğu, ülkeden ülkeye değiştiği bu oranın %45'lere kadar vardığı devletler bulunmaktadır. Kadınların hak ve özgürlükleri bakımında parlamentoda temsil ediliyor olmaları tek başına bir ölçü mü değil mi? sorusuna verilecek cevapta kadınların parlamentoda yüksek bir oranda temsil edilmesi bir göstere olarak kabul edilebilirse de fakat tek başına yeterli bir ölçü değildir. Mesela Amerika'da %14, İngiltere %18, Irak'ta %25, bir o kadar Afganistan'da vardır. Irak Anayasası kadınların temsil kotası zorunlu diyor; şimdi acaba kadın hakları Amerika'da mı daha iyi Irak'ta mı daha iyi? Bilmem ki, size soruyorum. Türkiye'de kadının çalışma hayatına katılımına baktığımızda bazı zorluklarının olmasına rağmen dünya ortalamasının üzerinde olduğu görülmektedir. Dolayısıyla kadınların, %30'lara varan oranda temsil edildiği, öğretmenlik, hemşirelik, doktorluk ve avukatlık vs. gibi mesleklerde durum fena değil.

Partililerin önemli bir kesimi milletvekili yaşının düşürülmesi gerektiğini söylemektedirler, AK Parti olarak milletvekili yaşının 25'e düşürülmesine karşı değiliz; Nitekim 2003'de orman arazilerine ilişkin 2B maddesinin içinde yer aldığı bir Anayasa değişikliğini TBMM'den geçirdik. Ne var ki; Cumhurbaşkanı bu Anayasa değişikliğini maalesef TBMM'ye iade etti. Ancak seçilme yaşını 25'e indiren maddesini onayladı. Bu Anayasa değişikliği her an gündeme yeniden gelebilir.

AK Parti, Türkiye'deki siyaset anlayışının tümünden gözden geçirilmesi gerektiğine inanmaktadır. Siyaset anlayışımıza göre, milletin iradesi esastır. Millet iradesini gölgede bırakacak hiçbir uygulamaya müsamaha gösterilemez. Siyaset ve siyasetçiye güvenin ve itibarın yeniden tesis edilmesi şarttır. Bu dönemde siyasetçiye güven anketlerde artmış gözükmektedir.

Yüzde onluk baraja gelince; Türkiye'de %10'luk seçim barajı 1995'ten önceki dönemde, özellikle Refah, Fazilet türü partilerin meclise girmesini engellemek için konulmuştu; fakat 1995'de bu tür partilerin oyları %18'lere tırmanınca bu sefer değişiklik yapılarak farklı bir çizgi benimsendi. Milletvekilleri, seçim çevreleri 18'e kadar tek bölge, 18-35 iki bölge, 35 sonrası üç bölgeye ayrıldı. Biliyorsunuz seçim çevresi küçük partileri kollayan bir modeldir. Daha sonra çevre barajları ve kontenjan barajları kaldırıldı vs bir anlamda bütün bunlar, bir tepki olarak düşünüldü. Anayasa Mahkemesinin de belirttiği gibi, %10'luk baraj istikrar için gereklidir. Bu %10'luk barajın kalktığı veya %5-6'e

indiğini düşündüğümüzde Meclise sekiz, dokuz parti girer. Türkiye’de dörtlü partiler, koalisyonları dönemi başlar. Diyelim ki (bunun için kimseyi suçlamıyorum) Türkiye’nin genelinin önemli bir bölümünün de kabul ettiği AB sürecinde geldiğimiz noktada; yani AB üyeliğine karşı bir partinin hükümet içinde yer aldığını düşünün, AB sürecini tıkadı bıraktı, ne yapacaksınız? 100 bin sayfalık doküman, 35 bin sayfalık Müktesebat, örneğin, sadece zeytinyağıyla ilgili bölüm 21 klasör dolusu doküman vs.

AK Parti olarak %10’luk ülke seçim barajının indirilmesine karşı olmakla birlikte, siyasi partilerin seçim ittifakından yanayız; ama bunun tabii yasal engellerinin kaldırılması gerekiyor. Bu bağlamda seçim ittifaklarını doğru buluyoruz. Başka ülkelerde bunun benzerleri var. Örneğin İtalya vb.

Bir diğer önemli konu ise; Türkiye milletvekilliği meselesi, kendi özel gayretimle hazırlayıp sayın Başbakana sunduğum 52 maddelik anayasa değişiklik paketinde, yürürlükteki mevzuata göre 550 olan milletvekili sayısının, 100 tanesi herhangi bir baraja tabi olmaksızın partilerin aldığı oy oranında yani ne oranda oy almışsa o yüzdelerle sayısınca mecliste temsil edilmesini öngörüyordu. Diğer 450 milletvekili ise, eskiden olduğu gibi %10’luk baraj dahilinde seçilmesini hedefliyordu. Bu yaklaşımın seçmenin temsili noktasında doğru olduğuna inanmaktayım. Bunun faydası parlamento dışı kalan partilerin mecliste temsil edilmelerini sağlar. En azından %10 ülke barajına karşı çıkanlara karşı haklı bir savunma imkânı getirir. Bu yüz milletvekili için herhangi bir baraj konmamasının bir diğer faydası da bütün siyasi parti genel başkanları meclise taşıyarak, biraz daha renkli olmasını sağlar. Türkiye milletvekilliğinin kabul edilmesinin en önemli sonucu nitelikli kişilerin, bürokratların meclise girmesi gibi bir takım faydaları olacağı kuskusuzdur.

Üzerinde durulması gereken bir diğer önemli konu ise, yurtdışında yaşayan vatandaşlarımızın nasıl oy kullanacaklarıdır. Bugüne kadar bu konuda maalesef gerekli yasal düzenlemeler yapılamadı. Yurt dışında yaşayan vatandaşlarımız oylarını yaşadıkları ülkelerdeki Türk konsolosluklarında kullanılsın dendi bu konuda başarılı olamadık. Buna karşılık Suriye, Yunanistan bu işi becerdi ama biz özellikle Almanya’da güvenlik sorunu gibi gerekçelerle başarılı olamadık. Sonuç olarak; yurtdışında yaşayan Türklerin seçimlerde oy kullanabilmelerine olanak sağlanmalıdır.

Başbakan Yedek Milletvekilliği konusunu birkaç kez dile getirdi ama yedek milletvekilliği Anayasa değişikliği yapılmadan uygulanmasının doğru olmayacağını düşünüyorum.

Benim gördüğüm çözüm: Mevcut durumda küçük partiler, bir şekilde 3-5 milletvekili alabiliyor. Bu 3-5 milletvekiliyle oturuyor pazarlığa şu bakanlık bu bakanlık benim geriye bakanlık bırakmıyor, gücüne bakıyorsun payı o değil. Anahtar bende sen bilirsın bir daha düşün diyor bunları hep yaşadık. Birinci partiye sen dinlen, ikinci partiden başbakan adayı, üçüncü parti destek ol, dördüncü sen de buraya gir, beşinciden meclis başkanı seçildiği günler yaşadık.Yani bölündüğü zaman bakın ne kadar müdahil durumlar olabiliyor.Elimdeki verilere göre, Türkiye’de bugüne kadar 303 parti kurulmuş ve bu karşılık cumhuriyet döneminde 82 yılda 56 parti kapatılmıştır.

Görülüyor ki, ülkemizde seçim sistemleriyle sürekli oynayarak bir yere varılmıyor; o zaman Türkiye’yi bu kaostan kurtarmak için iki unsuru ayırmak gerekmektedir. Eğer İstikrarı kalıcı kılmak istiyorsak başkanlık modeli kabul edilmelidir. (“Kimse kızmasın, bunu söylemediğim gün uyuyamıyorum.”) Bu bağlamda ikinci önerimde bütün seçim barajlarını kaldıralım, nispi temsil modeli gereği kim ne kadar oy alırsa o oranda mecliste temsil edilsin;böylece kuvvetler ayrımı tam olarak gerçekleştirilmiş olunacaktır. Başkanlık modelinin kabul edilmesiyle,yasamayı da yürütmenin etkisinden kurtarmış olacağız. Hali hazırda parlamenter sistemden kaynaklan nedenlerle, kanunların %98’i yürütmeden geldiği gibi kanunlaşmaktadır. Bakınız bu durumu en iyi açıklayan İngiliz parlamenter, ne diyor, “parlamentoda bugüne kadar bu kürsüde, birçok nutuk dinledim bunların birçoğu kanaatimi değiştirdi, fakat hiçbiri oyumu değiştiremedi.” AK partili bir milletvekili olarak aynen İngiliz parlamenterin dediği gibi bir çok kanun müzakeresinde kanaatimiz değişse bile — parti disiplini dolayısıyla — oyumuz değişmemektedir. Bilesiniz ki, bu sadece Türkiye’ye has bir durum değildir. Parlamenter rejim uygulayan tüm ülkelerde bu sorun vardır. Bu durumdan çıkış ancak “Başkanlık Sistemi” ile mümkündür.

SONUÇ

Görülüyor ki, Ülkemizde mevcut bulunan siyasi krizi aşmak, koalisyonların verdiği zaman kaybını önlemek için ciddi bir takım tedbirler almak zorundayız Dünyanın “Yeni Dünya Düzeni ve Küreselleşme” adı altında yeniden paylaşıldığı günümüzde, keza Türk-İslam topluluklarının ciddi olarak sıkıntıya sokulmaya çalışıldığı bir ortamda, ülkemizde istikrarın tesisi için Başkanlık Hükümeti modelinin artık ciddî olarak tartışmaya açılarak,

kabulü yönünde bir çalışmanın başlatılmasının zamanının geldiğine inanıyoruz.³⁹

Bu şekilde, “yönetimde istikrar” ilkesi gerçekleşirken, %10'luk genel barajı da %5'e çekerek ve diğer bazı iyileştirmelerle de TBMM'de tüm siyasi eğilimlerin temsilini sağlamak sureti ile de “temsilde adalet” ilkesi sağlanabilecektir. Esasen, bizim bu noktada gerçek amacımız “dar bölge” seçim sistemi ile seçmene daha yakın kişilerin TBMM'ne girmelerinin sağlanmasıdır. Türkiye'nin mevcut hükümet sistemi ile idare edilmesi mümkün değildir. Yönetemeyen bir demokrasi ile karşı karşıya bulunmaktayız. Düşünebiliyor musunuz? Demirel'in Cumhurbaşkanlığı döneminde 6 yıl içinde 6 hükümet kurulmuştur. Oysa bu sayıdaki hükümetin 5'er yıllık Anayasal süreleri düşünülüğünde, 30 yılda kurulmaları gerekiyordu. Cumhuriyetin 83. yılını kutluyoruz, 59. Hükümeti kurmuşuz. Oysa bu kadar hükümeti kurabilmemiz için 4 yıllık normal ömürleri düşünülüğünde Cumhuriyetin 236. yılını kutlamamız gerekecektir. Temennimiz sağduyunun ağır basmasıdır; zira, demokrasi “sorumluluğunu müdrik, ve sağ duyu sahibi insanların rejimidir.”

³⁹ Bu konuda bkz. KUZU, B., Türkiye İçin Başkanlık Sistemi, İstanbul, 1997; ÖZER, A. Başkanlık Hükümeti Sistemi ve Bu Sistemin Türkiye Açısından Uygulanabilirliği, Ankara, 1998; YANIK, M., Başkanlık Sistemi ve Türkiye'de Uygulanabilirliği İstanbul, 1997; ŞIVGIN, H., Türkiye İçin Umut, Krizden Çıkış - Yeniden Yapılanma ve Başkanlık Sistemi, Ankara, 1997.